

Ljubljanski

VIVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. 12.

V Ljubljani 1. grudna 1891.

Leto XI.

Resnične sanje.

Balada.

Priplul je mrak, z njim vetrec krilat,
Na travniku v séci cvrči skržat.

V hladnici vojviji pod gradom sedi
Ob mladem plemiči grajska hči.

Ljubezen razgreva njegovo srcé,
Zamaknjen je v divno lepoto njé.

Velí mu devica, ozrši se nánj:
»Razkrij mi dogodke nocojšnjih sánj!

»Kar v spanji pričara nam sèn pred okó,
Ni vedno nična prevara samó!«

Iz mislij globokih tedaj vzbujen
Mladič pravi jame svoj sèn:

»Drobili so slavci iz čarobnih grl,
Ponóči v hladnici sem náte zrl . . .

»A zdajci obsveti meseca sij
Možá med zelenjem, žarečih očíj.

»V neznanca pógled obrneva plah,
In naju pretrese gróza in strah.

»Z besedo prelestno tvoj sluh motèč
Za róko te zgrabi — jaz tàkrat za mèč.

»Prebódem mu prsi drhteče z njim,
Ti zgrúdiš ob njem se — a jaz vzbudim.«

Priplul je mrak, z njim vetrec krilat,
Na travniku v séci cvrči skržat.

Pod gradom sredi cvetličnih vrst
Vrtnik vitolàs zaliva prst.

Obraz mu precvita ko rože léh,
In čar mu plamika v temnih očéh.

Zaliva usèhlo zémľjo gredic,
Ko grajske hčere začuje klic:

»Popústi delo — pred máno postoj,
Povej, kaj ti si sníval nocoj!«

Vrtnik povesi na tla pógľed,
Povesi ga hči z vrtníkom vréd.

Obema v prsih srcé vztrepetá,
Osupel pogleda plemič obá.

In jame vrtnik: »Ugasnil je dau,
Iz grma oglašil se spev drobán.

»Temà zagrnila je svet očém,
Ob grajski sem hčeri slonel ném.

»Vsem sanjam nadaljnim vem ta izraz:
Ljubila me óna — njo ljubil sem jaz . . .«

Mladiču duša kipeča drhtí,
Vztrepeče mladenka, v obraz se zarí.

Življenje izgine plemiču z lic,
Ob boku potegne mèč iz nožnic.

Prebode vrtnika od srda bléd;
Hči grajska omahne na cvetje gréd.

Ozrè se morilec na kruti čin,
In sanje mu pridejo nóčne v spomin.

»Zdaj vidiš, ljubimka, pred sabo dokaz,
Da sanje resnične sem sanjal jaz!«

Bistrán.

Dunajske pesmi.

I.

Na Grabnu.

Šum in hrup, ropôt in gnéča,
Vse naprej, navskriž hití,
In iz ôken neštevilnih
Lučij sto in sto bliščí.

Tukaj biser, ondu svila,
Tam zlató se lesketá,
Na obrazih tisočéríh
Žarna sreča se smehljá.

Oj, kakó je lepa zemlja!
To da solzni bil bi dól? —
Kjer je toli jasne sreče,
Tamkaj mesta nima bôl.

Kdo to zná? — Saj tudi méni
Često smeje se okó,
Dočím iz srcá mi vender
Kaplje tèmno krvne vró!

II.

Na Ringu.

Kaj stojiš mi tù, sirota?
Ali zime záte ní?
Poln ti je naróčaj cvetja
Bárev, kakor kdo želí.

E, nevesta menda nisi;
Pôgled sije ti medló,
K sebi dete drôbno stiskaš:
Prav, mu bode vsaj gorkó.

Cvet, čemú si ga nabrala?
Da odlíš dete ž njim? —
»Oh, ne sebe, ní otroka
Nikdar s cvetjem ne krasim.

»Drugim ga ljudem ponujam
In prodajam za denár —
Saj po vrtu svet ne vpraša,
Ne kdo njega je vrtár.

»Glejte, vrt srcé je moje,
In ljubezen mu vrtár,
Ki hranila bodem živo
Temu detetu vsekdar!«

III.

Käntnerstrasse.

Za hišo mogočno se hiša vrstí:
Te stavbe! Te krasne palače!
Konjčé za konjčém med njimi dreví,
Pred vozom ponosno ti skače.

Gospé po vozovih, gospodje sedé,
Lastniki paláč teh bogatih,
Vsi zláte besede, vsem zláto imé,
A mislij jim v duši ni zlatih!

Neznatna, uboga res hišica to,
Kjer méni kdàj bode ostati,
Konjčica ne bo in voziča ne bo,
A vender se smem radovati.

Kaj mari bogastvo, kaj stavbe lepé,
Kaj méni palače so zláte,
Ker ljubice moje hranjéva srcé
Zaklade brezmejno bogáte! . . .

Alastor.

4000.

(Času primerna povest iz prihodnjih dób. Po vzorih dr. Niémaha napisal dr. Nevésekdó.)

(Konec.)

tem se je ženstvo postavilo v dolgo vrsto, in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Pregledoval je obraz za obrazom, neprestano govorèč: »Kakó vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Bogá? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?«

»Soror Evlalija, méne priporóči!« Takó se jih oglasi nad trideset, govorèč vse zajedno. Ščebljanja ni ne konca ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniki.

»Veseli me!« sladká se župnik, »da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pregledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kaj zini, pater poročnik! Ti si veščák v takih stvaréh.«

»Izberi si jo, kakor ti drago!« zagodrnjá pater poročnik, »toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudí! In kdaj se potem doženi nábor? Ali naj tičim do pozne noči tukaj zaradi tebe, ki si prišel takó pozno? Podvizaj se!«

»Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nató v škofijsko gostilno, in plačam ti, česar ti poželi srce.«

Takó tolaži župnik z Vrhnike tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: »Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Ničesar posebnega nimate pod rokó danes! Hudika, da je res! Hehe!«

Po dolgem preiskovanji in premišljanji odloči se vrhniški župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na denšnjem náboru. Polnolična in lepo rasla, cvetela je v zorni mladosti, takó da ni

čuda, ako je okó častitega gospoda »strožje observancije« naposled zadovoljno obtičalo na nje lici.

»Ta bodi gospodinja na Vrhniku!« vzklikne župnik radostno. »Soror Evlalija, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje sloboščine! Kakó ti je ime?«

»Ambrozija!« vzdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obleдела.

»Ambrozija!« razveseli se gospod z Vrhnike. »Da bi mi neprestano kuhala zgolj ambrozijo v vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!«

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leži debela knjiga. V njo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjo svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, bila je Ambrozija za denašnji nábor izglubljena, in nikdo bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

»Je li komu znan kakov zadržek?« zahohnjá pater poročnik. »Kdor vé za takšen zadržek, vzpričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej. Nedolgo, in prepozno bode! Tebi, župnik, pa častitam; dobro gospodinjo dobiš v kuhinjo! Mèni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom?«

»Kaj bode z zadržkom?« odgovori župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro nabornino. »Kakšen zadržek — hudika, kje pa imam denar? — Kdo naj pové zadržek, ko vidim deklè šele danes prvič? Piši Evlalija, piši! Potem pa spravi ta denar, in v najlepšem redu je vse, akotudi vama odkritosrčno povem, da je nabornina preklicano visoka!«

»Jaz poznam zadržek!« izpregovori nekdo v množici. »Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!«

»Kdo govori takó?« vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

»Jaz govorim takó!« Iz moških nabornikov se prijije bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi prèdenj.

»V knjigo se ne zapiše nič!«

»Kdo si?« vpraša pater poročnik.

»Kovač Miha sem!« odgovori vprašanec, »in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!«

»Kakšen je óni tvoj zadržek?« oglaší se župnik skrbno.

»Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!« Takó se odreže kovač.

»Govóri!« zadere se nánj pater poročnik, »in Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!«

»Čemú bi legál, ko vender nisem počenjal ničesar pregrešnega?«

»Govóri torej!«

»Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje, in časih sva se gledala. Prijala mi je devica, in srce moje se je veselilo nje lepote.«

»Ako ni drugega, to ni nič!« oddahne se gospod z Vrhniko.

»Ugajala mi je devica, vender tudi jaz sem ji bil po volji!«

»Vse premalo!«

»Obetala sva si zakon!« dostavi kovač, »in sicer obetala prav resno!«

»Vedno še premalo!«

»Tik ozidja je moja kovačnica, in tik kovačnice rase stara češplja. Po tem drevesi sem splezal v temni noči na ozidje. Čemú tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?«

Župnik z Vrhniko si mane roke jako nemiren.

»Zakon obetala, resno obetala,« zajeca končno, »to še vedno ni nič!«

»Nekaj je že! Gledé na resni obet sva se udala po propisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samó v zakonu, ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po propisih blaženega Antona od Kala, in sedaj menim, da je deklé moje. Takó je resnica, in vsak hip jo potrdim s prisego!«

»Ambrozija,« vpraša soror Evlalija, »ali govóri ta mladenič resnico?«

»Resnico!« zaihtí Ambrozija in se spustí v rahel jok.

»Torej moramo po propisih blaženega Antona od Kala deklé prisoditi kovaču Mihi,« dostavi poročnik, »in ti, župnik, izberi si drugo!«

»Izberi si jo ti!« zatogotí se župnik, »med takšno staríno naj bi izbiral! Rajši nič.«

Obríše si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000. po Kristusovem rojstvu niti jedna devica ni hotela biti stara!

»Kaj, starína?« ščokotale so vse zajedno. »Bogá hvalí, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniko? Glejte no! Starína, starína!«

Gospod z Vrhniko se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je batí, da bi mu ves nábor ženskega

spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Takó se je osvetila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se pričnè nábor. Soror Evlalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo iz nova spopolnila na denášnjem nabóru.

»Kakó naj umejem to?« vprašam svojega slugo.

»V naši državi,« odgovori mi, »urejeno je vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?«

»Gotovo!«

»Ondu si zopet med zgolj vdovci, in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?«

»Premodro!«

»Takó se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem, in nabóre imamo mesec za mesecem!«

»Kakó se vršé ti nabóri?«

»Vsak nabórník in takisto vsaka nabórnica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških in šest ženskih števil. Zánje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se pričnè srečkanje.«

»Jasno mi je vse! Čemú bi čakal srečkanja? Pojdíva rajši na ženski oddelek!«

»Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, takó je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se greševalo takó malo, kakor v naši Emoni!«

Nató odrineva na ženski oddelek.

XI.

Dà, ondu, kjer se je nekđaj raztezala slavna naša Kurja vás, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu, in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidji, nekako tam, kjer so nekđaj trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa! Mogočni stebri od marmorja in granita so obkročali vrata; le-tá pa so bila lita od težkega broná, in mnogo krasnih podob se je kazalo po njih. Na obokanem okviru, ki se je krožil vrhu vrát, opazil sem orodje, nekako podobno šlému, kakor so jih svoje dni nosili vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlém pozlačen, da se je svetil daleč tjá v barjanski svet.

»Kaj pomeni viteški ta šlém?« vprašam spremljevalca.

»Za Bóga, to ni šlém, to je vender tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, katero je izumil blaženi Anton od Kala!«

»Ali jo naše ženstvo še nosi?«

»Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vender nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Le-tá je odločno nasprotovala sveti tezalnici, in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral ródni sestri svoji. Mlajše ženstvo pa je itak potegnilo ž njo, takó da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!«

»Ali jo še nosijo?«

»Po nekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh nabórih, takó da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda málinsko koló!«

»In te nosijo tezalnico?«

»Dà, dà, iz vzroka javne varnosti! Vender so še druge, ki so ustanovile takó imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico.«

»Ali so to mlada dekleta?«

»Vse priletno, vse póstarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antona od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.«

»Kakó to?«

»Vzbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene, kakor blaženi Anton od Kala.«

»In sedaj se prepirajo jedni za tega, drugi za ónega?«

»Istina!«

»Nasledek temu pa je, da peša češčenje takó blaženemu Jakobu LII. kakor blaženemu Antonu od Kala?«

»Takó je!«

Prekoračiva most čez Ljubljano. Pri vratih se izkaževa s pis-meno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopiva prag velikanskih vrat. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Tedaj sem prvi ugledal ženske te vojake! Odlikovala jih je res prav zrela starost, in videl sem obraze, kakeršne je mogel gospod Bog ustvariti le v togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bosé in gologlave. Jedina

oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oborožene pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi mēči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popóldne po konci. Na širem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

»Kaj se kuha v kotlih?« vprašam svojega slugo.

»Arabska kava!«

»Kaj? To imate še tudi na zemlji?« začudim se.

»Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poskusiva se tihotapski umekniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.«

»Čemú neki?«

»To zveva takoj! Samó za tisto grmičje stopiva!«

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju se pali prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedi okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tù in tam ga katera potegne iz nožnice in vihtí po zraku. Nekatere nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

»Čemú imajo te lonce?«

»Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi rade govorile, toda ne smejo ziniti vzpričo slovesne obljube!«

»Poslušajva, o čem govoré!«

»Najbolje bode, ako odrineva! Ti ne véš, kakšne so, kadar besné!«

»Čemú bi besnele ravno danes? Poslušajva!«

»Volja tvoja mi je ukaz!«

Živahno se razgovarjajo.

»No,« togotí se soror Kordula — takó jo kličejo druge — »ali je obsezal ta dekret kaj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemú ga je zopet preklical?«

»Ali ni že zakon zapovedan v svetih knjigah?« oglaší se druga — klicale so jo tovarišice za soror Teodoro — »in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?«

»Prav tisti« — izpregovorí tretja — dejale so ji soror Fortunata — »prav tisti, ki ima kaj dohodka, naj se žéni, da žena ne bode stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je kdáj izdal nadškof emonski!«

»Kaj bode takšen nadškof« — izpregovori četrta — soror Andrea — »kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo prestol zató, da nas vodi za nos, da nam vzbuja up, katerega nam précej zopet zaduší?«

»Kdo je rešil državo?« vpraša soror Kordula ponosno, »ko se je uprl vikarij Luka?«

»Kdo drug, nego naša kohorta!« odreže se soror Teodora prav takó ponosno. »In sedaj se nam takó plačuje?«

»Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!«

Takó kričé vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvigajo od slepega srda pestí proti nebu, ali pa vihté gole méče po zraku.

»Za Porodnico božjo!« zaječí profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, »ako naju sedaj opazijo, ubijejo naju.«

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: »Kakó je prišlo vse to?«

»Takó vam razjasnim vse!« pričnè soror Kordula. »Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikarij Gregorij! Danes zjutraj še sva govorila o tem.«

»Govôri! Govôri!« hité vse. Ta poziv privabi mnogo poslušalk od sosednih ognjev. Vse se gnetó okrog sestre Kordule, ki pripoveduje takó-le:

»Dà, nadvikarij Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega za nadškofa, potem bi se dalo živeti!«

»Vikarij Gregorij bodi nam nadškof!« kričé nekatere. »Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo mé takó?«

»Poslušajte me!« kričí soror Kordula, »poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!«

»Govôri!«

»Nadškof Martinus ponóči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, prikaže se mu blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zláto ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, katerega je izdal drugi dan nadškof Martinus!«

»Ali čujete?« zakričí razdražena tolpa, »svetnik sam!«

»Svetnik sam!« nadaljuje Kordula, »in zató je bil dekret izraz božje volje sáme, bil je dejanje, kakeršno prija Bogú samemu!«

»Čemú ga je preklical nadškof Martinus?« zatogotí se soror Fortunata.

»Čemú?« hočejo vedeti vse.

»To se je zgodilo takó-le: V mesto se je priklatil tujec, Bog vé, kakó. Gologlavi vojak, ki je v pozni nôči stražil na mestnem ozidji, pripoveduje, da je ugledal Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vánje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj privédel tistega tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tičí satan vmes!«

»Kaj je počenjal tujec nató?« vpraša soror Andrea s tankim glasom.

»Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil — kakó bi bilo to sicer mogoče, da ne tičí vmes gospodar peklà s kopitom svojim? — premotil ga je, da mu je odprl uhó. Dà, nadškof Martinus je odprl peklenskemu tujcu uhó, in le-tá ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!«

»Nezaslišano! To vpije v nebó! Oj, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!« vzklikne soror Teodora. »Na drobne kósce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zavédel nadškofa Martina!«

Bliskoma potegnejo svetle mêche in prisezajo, da me razsekajo na drobne kósce, ako me dobé v pest.

»Na večne bogove!« zastoka profesor ob mênì, »v lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel natihoma odriniti s tega kraja! Kàr zemlja mi tli pod nogami!«

»Tihó!«

»Ali naj sedaj vse to prebijemo molcé?« pričnè sestra Kordula iz nova. »Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!«

»Ne, ne!« zakričí vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo brezštevilne množice. Vmes zabučé zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone, in z mestnega ozidja zagrmé topovi.

»Kaj pomeni vse to?« vprašuje ženska soldateska začudena.

»Streljajo! Kričé! In mé spimo tukaj!«

V tistem hipu prisopíha na plan pri visokih vratih stari naš znanec, pater poročnik pri gologlavi straži. Prah mu je obsul obleko, in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihtí golo sabljo, na katero si je privezal bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brezuspešno trudi, da bi iztisnil besedico iz zaprašnega grla.

»Kakšne novice nam prinašaš, pater poročnik?« vpraša sestra Teodora. »Kdo kričí po mestu, in čemú pokate s topovi raz ozidje?«

»Tovarišice, device!« zasope poročnik, »dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.«

»Kaj nam poročiš?«

»Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zaduší!«

»Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!« Takó reče soror Kordula.

»Čuli ste,« povzame poročnik, »o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste vé za ta dekret, tovarišice in device?«

»Smo, z dušo in srcem!« To je jednoglasni odgovor.

»Tudi mi smo za dekret. Zató se je uprl gologlavi polk, in sedaj je obča vstaja po mestu.«

»Kakó je s prošti in kanoniki?« vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: »Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kakó je s kanoniki in prošti?«

»Nadškof Martinus«, odgovorí pater poročnik, »zavleči je velel prošta in kanonika v temnico, kjer so jih ovili z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!«

»Bene, valde bene!« pritrjuje kohorta.

»Kakó je z nadškofom Martinom?« oglasi se sestra Fortunata. »Naj li ta stari človek še vedno prespi svoje dneve na škofovskem prestolu?«

»Siloma smo mu vzeli vlado«, odgovorí oče poročnik, »in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu — njim bučé zvonovi in grmé topovi — napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pehnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godí takó, kakor je želel drugim.«

»Bene, valde bene!«

»Vé se torej pridružite vstaji?«

»Z dušo in srcem!« odgovorí v imeni vseh žensk sestra Kordula. »Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!«

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: »Tovarišice in device! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tičí med vami! Z dovolitvijo ordinarijata se je pritihotapil na vaš oddelek, in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primate ga in izročite ga sveti pravici!«

»Smrt mu bodi!« Kakor hijene hité k sulicam in neprestano kričé po življenji mojem. Tedaj si hoče učitelj Svetega Simplicija pomagati iz zágate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, ukradel bi se rad z nevarnega mesta. Molčé se splazi od mène in na vso moč beží proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je okó sestre Kordule: »Glejte ga, tam beží!«

In uderó se za njim, in mečejo nánj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bolečine raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleži v krvi in milo ječí.

»Ta ni pravi!« izpregovori nadvikarij. »Vender tudi ni škoda, da umrè!«

»Umiram!« vzdihuje profesor, »in najhuje mi je, da umiram lačen!«

Takó žalostno mi je poginil jedini prijatelj, katerega sem si pridobil v drugem svojem življenji!

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, vzbudi se mi ljubezen do življenja po vsem telesi. Bil sem samó umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane sléharna kaplja krvi, da se mi ježé lasje in da mi zdajci čelo oblije mrzli pot. Pobegniti in rešiti se, to je jedina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahega svojega srca. Za sabo slišim rjojenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne smé umoriti, ker bi bila škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmádi . . .

Že mi omagujejo moči, že se mi delajo črne lise pred pogledom, in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja blišči zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stoji krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: Hiša kneginje Marije.

»Kneginja Marija!« Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, čegar okna se leskečejo v jesenskem solnci. Pribežim do vhoda, in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri nji v krasni nje sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljena sedi, sanjajoč v jesensko nebó.

»Kneginja Marija!« vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo, »kneginja Marija, reši me!«

»Ti si, tujec!« reče mi rahlo. »Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vém, da je pregrešno, ali moje misli so neprestano pri tebi!«

Nebeška ljubezen ji zasije iz očij; skloni se k méni in mi položi mehko roko na glavo.

»To menim, da je ljubezen!« šepče sama v sebi. Méni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celó nad-

vikarija Gregorija, kateri mi je s tulečo tolpo stregel po življenji. Dvignem se; od sreče se zliva okó v okó. Bil je trenutek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

»Evo nam ptiča v kletki!« zagrohoče se nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilomastil v sobo, in sedaj preži kakor jastreb pri vходу.

»Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošabnosti so minili!« izpregovori nadvikarij. »Nadškof Martinus je v ječi, in ti pojdeš za njim. Uklenite obá!«

Stare hetare planejo v sobo in naju jako spretno uklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

»Sedaj ju odvedite v temnico!« zapové nadvikarij. »Čakajte še nekoliko!«

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

»To se mora ohraniti v pravih rokah!« pravi Gregorij, in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Reksi stopi k meni in mi svoje-ročno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasa.

»Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!«

Smeje se, da se mu kár trese trebušček.

»Poglejmo si to zlató! Odslej bodi Bogú na čast!« Séde k mizi, da bi náujo izsul zveneče zlató. Zdajci odprè pas in ga iztrese, toda namesto zlatá se vsuje iz njega kúp umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlatá vreden ...

Hvala ti, Azrael! —

XII.

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko, in zbrani prošnje in kanoniki so izvolili namesto njega — Bog vé, po kakih pritiskih — nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas na torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmádi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! —

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmádo, katero so zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmádi sem pričakoval smrti, in z mano so je pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kapelan Primož. Okrog

in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo iz teška, da bi se zanetila grmáda, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore, in mladi nadškof takoj migne biričem, naj zapalijo grmádo. Takó se zgodí. Obkroža nas dim, in v podobi plamena se zvija smrt okolo nas.

»Kneginja Marija,« izpregovorim družici svoji, »ne bój se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!«

»S tabo umreti mi je sladko!«

Usmilil se je nas Gospodar svetá in poročil ukaz angelju svójemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaji, razvil peruti in se spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmádo sredi polja emonskega in nam rešil dušo iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naróčaj in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. Iz dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: »Je li želja tvoja, da se še kdáj vrneš na zeleno zemljo?«

»Nikdar več!«

»Torej spite, dokler vas ne vzbudí trobenta, da ste navzočni, ko bode Gospod sodil pravičnike in licemérce!«

Izpustil nas je, in zadremali smo v večni tëmi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji . . .

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptiškim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in — licemérce! —

Kratka povestnica slovenskega pravopisa.

Spisal Andrej Fekonja.

(Konec.)

Novi pravopis v šoli in uradu.

Zopet je St. Vraz že leta 1842. priporočal v stvári Gajevega pravopisa pri Slovencih, naj Murko (kateri je tedaj v Nemškem Gradci po vladinem nalogu prirejal šolske knjige) »svoj mogući upliv na to upotrěbi, da se taj pravopis takojer (tudi) v škole uvede.« — No, kaj takega že tedaj pri nas sevěda pač ni bilo mogoče, ko še niti »Novice« niso izhajale. Slomšek sam, snujoč neko književno društvo slovensko, a v zadregi zaradi pravopisa, ménil je še začetkom 1845. leta (tedaj šolski nadzornik za lavantsko škofijo), da »iz prva treba ostati pri Bohoriči; dokler istega ne zapusté šole, morajo ga darila in šolske knjige obdržati«, kakor je to pisal celovškemu spiritualu M. Piklu.

A. M. Stojan (dekan v Braslovčah) »Novice« 1846. šte. 52. hvalěč, da se ne dadó več premekniti od jednojnega, t. j. Gajevega pravopisa, pravi: »Želeti bi bilo, de bi se že vsaka slovenska stvar v tem pravopisu pisala, tudi molitvene bukve, kolendri i. t. d. Saj se samo od sebe bere brez vsakiga poduka. ‚Sveto opravilo‘ (Slomškovo, v gajici) berejo otroci brez vse spodtike, desiravno imajo šolske bukve še s Bohoričico natisnjene.« V 2. šte. »Novic« leta 1846. pa omenja uredništvo: »V šolah je sicer stari pravopis še vpeljan: prepovedano pa ni učiteljem, zraven tega memo grede učenčike tudi oběniga pravopisa vaditi, kar pridni učitelji brez vse pogube časa gotovo tudi storijo.«

V kranjskem deželnem zboru je predlagal dr. Bleiweis dné 6. malega travna 1848. leta v obširnem poročilu, »naj se uvede v narodne šole slovenščina kot izključni učni jezik; v normalkah naj se poučuje slovenski in nemški, v vse šole pa naj se uvede ilirski pravopis.« Pritrdili so predlogu o uvedeni ilirskega pravopisa, ki je bil takrat uradno uveden že v Istri in v dejanski rabi na slov. Štajerji.¹⁾ Kranjski stanoví so nató dné 12. malega travna i. l. poslali ministerstvu prošnjo

¹⁾—⁴⁾ Jos. Apih: »Slovinci in 1848. leto« str. 80., 81., 220., 223.

za uvedenje novega pravopisa v šole. Prošnja se je rešila ugodno dné 11. malega srpana 1848. leta; vlada je dovolila uvedbo novega pravopisa v šole, »kakor hitro bode ta želja obča istinita nujnost.« Šolska mladina naj se pa takoj seznaní z njim.²⁾ Predno je še odšel ta odlok, poročali so nekateri okrajni komisarijati na Kranjskem deželni vladi, da je »med kmeti nevolja zaradi oglasov gubernijevih, kateri so izšli v »kranjskem« jeziku v novem pravopisu in z novimi izrazi,« in »da se je izrazila želja, naj se oni razglasi spisujejo v domačem obče umljivem kranjskem jeziku in zaznamovanji.« Ljubljanski magistrat je pa odgovoril, da niso našle odredbe nobenih ovir in da se ni zahtevala odprava novega pravopisa.³⁾

Tudi »Slovensko društvo« v Ljubljani je dné 19. vélikega travna 1848. leta prosilo vlado, naj po dunajskem društvu »Sloveniji« dá posloveniti zakone, po ljubljanskem društvu pa ukaze in učne knjige, in sicer v »istem slovenskem narečji.« Ker je bil ta korak brezuspešen, vložilo je društvo dné 13. kimovca i. l. novo peticijo, v kateri je prosilo vlado med ostalim, naj se uvede v uradovanje izključno novi slovenski pravopis.⁴⁾ A kdaj in kakó se je vse to končno zvršilo tudi po ostalih pokrajinah slovenskih, žal ne morem povedati natanko.

P á g o v o r.

To je na kratko povestnica slovenskega pravopisa, opisana po začetku, razvoji in uspehu dotičnih pisav. Recimo sedaj še nekaj o raznih naših črkopisov svojstvenem značaji, in to z ozirom na samo porabnost v slovenski knjigi in na dejansko vzajemnost s kujiževnostjo slovansko.

Bohoričica.

Že Trubar je v svoji »ortografiji« rekel gledé na nje sestavo: »V ti viži se nom zdi, de ta naš jezik suseb z latinskimi puhštabi se more prov lahku inu zastopnu pisati inu brati.« Toda kar se tiče popravljenih pisave bohoričice, misli naš slovničar *Murko*, da se »Bohoričeva abeceda smé meriti z vsemi drugimi evropskimi, razven s Čirilovo« (»Slow. Sprachlehre«, XIII.); in tudi *Slomšek* (Carinth. 1832., šte. 10.) pravi, da je »še v nemškem, vender mnogo izolikanejšem jeziku pravopis še dosti bolj nepriročen in nepopoln mimo našega,« namreč Bohoričevega. Ali vender toži neki dopisnik v »Novicah« 1846., šte. 2.: »Kako žalostno je, če človek materniga jezika še s pravimi čerkami pisati ne zna,« pristavljajoč: »Kakor se je meni še pred dvema letama godilo, tako se godi tudi več drugim učencam iz vikših šol, de *sch*,

sch namesti *sh*, *sh* pišejo; ali pa de *f* in *s* brez vsiga razločka stavijo, kjer se jim zdi.*

Toda, bodisi, da je res Bohoričev pravopis celó popolnejši in priročnejši od katerega drugega, n. pr. nemškega in da je bil, dasi narejen po tujem navódu, vender (po besedi Slomškovi l. c.) na svojem »s toliko lepim uspehom venčanem tiru do 300 let dobro izkušena pisava« v knjigi slovenski, venderle nikakor ni bil takó dober in pripraven z ozirom na književno vzajemnost Slovencev z drugimi Slovani, pišočimi tudi z latinsko abecedo. Zakaj v Bohoričevi pisavi je bila slovenska književnost osamela; po bohoričici je bil, kakor dobro veli *St. Vraz*, slovenskim knjigam »zaprěčen put u srednje i dolnje preděle ilirske, kao i u ostale slavjanske pokrajine« (Nar. pěsni, XIII.), ker namreč ta pisava izven slovenskih méj nikjer ni bila v rabi ter si tudi tiskovine v nji niso našle po drugje ne kupcev ne čitateljev. Hrvatje so sicer pisali dotične jednojne glase s sestavljenimi črkami, toda različno in drugače od Slovencev; Čehi s Slovaki vred in nekoliko Poljaki pa so z nekaterimi črticami in kljukami razločevali sorodne glasove. — Takó je torej »bohoričica — kranjski pravopis iz 16. stoletja« — sčasoma res bila »stara, trula«; trebalo je, da se i slovenske knjige (po izrazu Vrazovem) »šalju u svět u opravi, koja je najviše poznata i Slavjanom najmilija.« Toda prej še je morala priti tudi v Slovence velika »reformacija« — abecedna.

Dajnčica in Metelčica.

Dajnko in Metelko sta dejanski poskusila Slovincem izboljšati njih pravopis; prvi je hotel s svojimi »znamli« olepšati jezik slovenski, drugi pa s svojo »pocirilico« spopolniti latinsko abecedo po nazorih Kopitarjevih. Ali s tem sta možá, ki imata za slovensko knjigo sicer mnogo zaslug, le spravila Slovence — z dežjã pod kãp. *Raić B.* pač misli (»Letopis Matice Slov.«, 1869, 86.): »Ako bi Kopitar 20 let prvlje bil poskusil nameščati ž, š, č, c, s, starinskimi slovenskimi črkami, gotovo bi bil obveljal jegov pravopis. Da je Dajnko poznal starinsko slovenščino, ne bi bil toliko nespametno zabredel na krivi pot. Metelko se je oziral samo na kranjsko razrečje, ne na starinsko slovensko glasje, moralo mu je tedaj tudi spodleteti.«

Takšna »pustna in neužitna novotarstva«, kakor imenuje *Čelakovsky* l. c. črkopis Dajnkov in Metelkov, in med katerima je celó Kopitarju še prvi bolj ugajal od drugega, ¹⁾ pa tudi niso bila niti niso mogla biti dobra, ne gledé na jezikoslovni napredek, ne v obče na ná-

¹⁾ Glej »Kopit. Spomenica«, prid. pismo Kopit.

rodno prosveto. Do tedaj so bili vsaj Slovenci, dasi inace razkosani na razne pokrajine, združeni vsaj v pismu, in njih književni proizvodi so bili obče blagó vseh. Sedaj pa se je — po besedah *Murkovih* — vzdigala neka književna razlika, katera je kakor stena kitajska pretila za zmiraj razdeliti znanstveno jedinstvo slovensko. Zakaj nekateri pisatelji so sedaj pisali v stari bohoričici, drugi v novi dajničici, tretji v najnovejši metelčici in so se takó posebe v Štajerski trudili Dajnково, v Kranjski pa Metelkovo pisavo pripraviti v občo rabo, uva-jajoči jo v ljudske šole in takó med ljudstvo sámó. Takó so se torej pisatelji slovenski ločili samí, itak maloštevilni se še bolj drobili in slabili; vendar tudi »preprosto ljudstvo, ki se je komaj slovenskega branja poprijelo, motili in od branja odvracali, ker se ni moglo toliko različnih črkopisov privaditi« (Janežič l. c.). Sicer pa je zopet res, »da kdor se je naučil pravilno čitati slovenski, lahko čita in umeje vsako, tudi v Bohoričevem pravopisu tiskano knjigo; kdor se pa ni naučil, tega nevednosti ali preprostosti tudi ni pomagano še s toliko celimi glasniki in polglasniki i. t. d. Kadar sem prej pisal svojim rojakom slovenska pisma, storil sem to vselej v stari pisavi in sem védel, da me bodo razumeli; sedaj bi pa jednim moral pisati v bohoričici, drugim v dajničici, zopet drugim v metelčici, a dostikrat ne véim, ali jih bodo znali čitati, ker se je ta učil te, óni pa óne abecede« . . . Takó naš slovníčar. —

Še slabše je bilo z dajničico in metelčico sevéda gledé na raz-merje proti drugim pravopisom slovanskim, rekše gledé na književno zlogo in vzajemnost z ostalimi Slovani.

Kakor omenjeno, Slovani, pišoči z latinico, pomagali so si za óne glase v svojem jeziku, za katere latinska abeceda ne zadošča, takó, da so ali pisali po več črk za jeden glas, ali da so sorodne gla-sove razločevali s posebnimi črticami in kljukami. Po prvem načinu so ravnali razven Slovencev tudi Hrvatje, po drugem pa Čehi in Slovaki in nekoliko tudi Poljaki. Dajnko in Metelko sta pač dotlej po sestavljenih črkah zaznamenovane glase izražala z jednojnimi znaki, poslednji je še izumil nekaj novih pismenk, da bi zaznamenoval ž njimi nekatere samoglasnike in soglasnike, toda povsem svojevoljno in z nijednimi drugimi Slovani ne jednako niti ne blizu podobno. — Nova abeceda slovenska, da bi bila primerna, morala bi biti popolnoma latinska, ne pa zmes latinskih, cirilskih, pokvarjenih in izmišljenih pis-menk; kakor je tudi Kopitar želel le latinskega Cirila, kateri bi v svojem pravopisu zjedinił zapadne Slované. (Takó zopet Murko). Zakaj — kakor pravi tudi *Čelakovsky* l. c., presojajoč Dajnkove in zlasti

Metelkove novote (katere naravnost imenuje »čire-čare«): »Po naši misli je latinska abeceda, zlasti po svoji razširjenosti po večjem delu naše zemlje, sama na sebi takó dovršena, da iz lepa ne vzprejme nobenih znakov; in ko bi bili še takó primerjeni, vedno bodo žalili okó, in potrjeni ne bodo. To so čutili dobro prvi ustanovitelji naših latinsko-slovanskih abeced, in brezpametno bi bilo misliti, da niso predniki naši imeli toliko razuma, kolikor ga je treba za izmišljenje nekaterih črk; le skrbelo jih je, in bali so se, da ne bi bili v posmeh, česar se pa sevéda novejši naši in pogumnejši slovničarji nikakor ne bojé. To je torej znamenje nemale drznosti, s pismenkami, tù in tam pobranimi ali v svoji učeni glavi v potu obraza nakresanimi, vsiljevati se bodisi svojemu národu, bodisi vesoljnemu Slovanstvu in hoteti ga po svoji glavi učiti čitati in pisati.« Takó češki pisatelj.¹⁾

Mi sklepamo to točko z našim Murkom, takisto uverjeni o književnem jedinstvu slovanskem, da »to takó imenitno in neizmerno dobrodejno zjedinenje slovanskih narečij ostane pač le želja dotlej, dokler se plemena, menj olikana, po številu manjša in v državi menj pomenljiva, polagoma ne pridružijo izobrazenejšim in imovitejšim«; — kar se je tedaj začelo pri nas vsaj nekoliko izvrševati po pravopisu, kateri je bil najprej zasnovan v Češki, potem pa uveden v hrvaške liste in je napósled prešel i v vso književnost slovensko.

Gajica (čeho-ilirčica).

»Dobro vé m, ljubi slovenski prijatelj . . . de tudi Ti z žalostnim sêrcam gledajoč pravopisne razpértije hlepeniš za vpeljanjem zdraviga, spametniga in stalniga pravopisa v naših gornjih krajah«. Takó je pisal *Stanko Vraz* letá 1839., izpričujoč se, da je slovenske »Národne pëšni« izdal v novem, ilirskem pravopisu Gajevem, ki je po mnenji preslavnega Safařika »ne samo narlepši ino narpërvejši od vsih slovenskih (slavjanskih) temoč od vsih Europejskih pravopisov, in priporočan, de bi se vsi južni Sloveni v ta imeniti pravopis zjedínili.«

No, čujmo vender tudi, kaj in kakó o tem sodi neki *Jožef Poklukar* (»korar stolne cerkve v Ljubljani, bivni c. k. učenik bogoslovne dévstvine in pastirske vednosti«). V »Novicah« 1851., šte v. 27., govoreč o jedinstvenem pravopisu slovanskem in občeslovanskem, piše to-le: »Eno imenitno stopnjo naprej smo sicer v ti reči v zadnjih letih storili, kjer smo se Iliri in Slovenci v do vžemi sedanjiga alfabetá s Čehi zedinili: to de to zedinjenje se le en manjši del slovanskiga na-

¹⁾ Prim. J. Marn: Jezičnik IX., 40.

roda obseže, in alfabet je sam na sebi tako nepripraven in pomanjkljiv, de nikdar občni ali združni alfabet celiga slovanskiga naroda postati ne more. Nepripravniga ga imenujemo zato, ker mu manjka za mnoge slovanske glasove lastnih čerk, namesti katerih si le s sekircami pomaga, ki čistost in lepoto natisa kazé, in pisanje skor pri vsaki besedi ovirajo; ker je zavolj njih vedno s peresam prenehati treba, de se zgornje znamnja dostavijo. Pa še temnejši stran tega alfabeta je njegova pomanjkljivost. Že samo za slovenski jezik mu manjka treh, za vse slovanske narode vkupej pa pet glasnikov, kateri se ne morejo s pikami ali sekircami namestiti, brez de bi se povdarkam prostor ne odtegnil. Zunaj teh glasnikov pak mu manjka za vse slovanske narode še devetnajst soglasnikov, zmed katerih se nekteri s samimi nadznakmi clo zaznamovati ne morejo; in če bi bilo vse ž njimi pisati mogoče, bi se namesti ene verste skoraj vedno po dve pisati in brati mogle. (7)

Ne govorèč tù dalje o »nepripravnosti« in »pomanjkljivosti« te češko-ilirsko-slovenske abecede, rečemo le z *Miklošičem* (Slov. Berilo, VIII., 5.) záse: »Da si tudi ta popravljena pisava ni popolnoma dovršena, pa vendar ž njo, kakor nas izkušnja uči, jako lahko izhajamo.« Toda kar se tiče Gajevoga pravopisa v obče gledé na označevanje pojedinih glasov, pohvalil ga je že *P. J. Šafařík* v »Časop. česk. Mus.« 1837., I. in v »Ost u. West« 1839., B. 25. Ta učenjak nazivlje isti pravopis organiškega = ustrojnega glasu prikladnega, in trdi, da je najprostejši in najdoslednejši od vseh slovanskih latinskega pisma, da mu celó v oziru prostote in doslednosti ni jednakega v vsi Evropi; sodi pa takó, pravi, po dobrem razmatranji stvari, ne imajoč nikaškega razloga, komu roko držati niti reči črnemu belo, a belemu črno. (2)

Vender ako i Gajev pravopis ne bi bil najboljši sam po sebi, najboljši pa je zaradi jedinosti in zloge (Stojan l. c). Največja njegova prednost in največja korist posebe za nas Slovence je izvestno ta, da smo s tem pravopisom stopili naravnost v književno kólo z najbližjimi brati Hrvati; o čemer je rekel tudi Hrvat *Fr. Kurelac* (Slova nad grobom Lj. Gaja), da je to »ono presrètno jedinstvo pravopisno u Latinske polovice ter u iste susédne bratje (braće) Slovenske, koje i sad (sedaj) na kupu nas drži moralnom i književnom.« Opomniti je vender, da Slovenci niso vzprejeli uprav vseh pismenk, kar jih je

¹⁾ Isti *Jožef Poklukar* je tudi spisal neki »Allgemein Lateinisch-Slavisches und Universal- oder Welt-Alphabet« in v »Novicah« 1860., 1861. tudi priobčil tri »poskušnje novih domestivnih čerk za slovenski alfabet.« A vse sevéda brez uspeha. (Prim. J. Marn XXIV, 69).

²⁾ Prim. St. Vraz: Nar. pēsni ilir. XXV.; V. Babukić: Ilirska slovnica 429.

bil Gaj na novo priredil Hrvatom. Poimenoma sta že prej omenjena znaka *ě* in *č*, katerih pogrešamo v pisavi slovenski. Pisme *ě* = ciril. ѣ, bilo je vzprejeto, da se izgovarja ali kot *je* ali kot *ie* = *ije*. No, ker so Srbi ѣ zavrgli in so nekateri pisatelji namesto njega pisali po Vukovem načinu *je* in *ije* (óno v kratkih, to pa v dolgih slovkah), začeli so pozneje pač tudi Hrvatje rabiti ta sedaj takó imenovani »akademiški« pravopis: *je* — *ie* malone zgolj v književnosti svoji, popustivši sčasoma óni Gajev *ě*, takó zvani stari »školski« pravopis skoro samó za šolske knjige. Toda tudi Čehi, Rusi in Bolgari pišejo *ě*, odnosno ѣ. Slovenci isti glas časih zaznamenujemo z *č*. Ali v hrvaškem *č* = srb. ч (mečje nego *č* — ч), ki se izreka tudi v Slovencih, in sicer kakor označuje O. Caf (Vestnik I. 124): »na spodnj. kranjsk., v istrsk. do morja, na reziansk. in benečansk.,« pravi J. Šuman (Slov. Slovnica, 57.) da »v razloček od onih *č*, ki so postali iz *k* in se glasijo v vseh jezikih *č*, kaže za ta naš slučaj *č* = *tj* v slovniški pisavi sprejeti pisavo *č*.«

Kar se dostaje književne zloge in vzajemnosti naše z ostalimi Slovani, omenil je to že Fr. L. Čelakovsky l. c., kateri je že leta 1832. priporočal Slovencem podobno pisavo češko, rekoč: »Ljubi Slovenci! Ako bi vam kdaj na misel prišlo popravljati svojo abecedo, storite to po načinu Čehov in Poljakov, in vzprejmite za svoje *l, s, z, fh, sh, zh*, naše *s, z, c, š, ž, č*; takó sebi in nam knjižno čitanje vzajemno olajšate in mnogo pomorete povzdigi svojih in naših tiskaren; čim več se povéde pisma, tem lože se skrbi za lepšo obliko njegovo«. Tudi Šafařík, želèč, naj bi se organiški pravopis Gajev vzprejel v vsikoliki Iliriji, t. j. v vsi Jugoslaviji, rekel je, da ta pravopis »dovaja jugoslovanske pisatelje, a s temi tudi neposredno jugoslovanski národ v književno duševno dotiko z ostalimi slovanskimi brati naše države, kateri ali povsem ali samó v glavnem obsegu rabijo jednaki pravopis, poimenoma s Čehi, Slovaki in Poljaki«.

Bajka.

Bolán je ležal pevec
V stanici svoji tihi,
Iz prsij koprneli
Poslednji so mu vzdih.

»Bolestno je umreti
V življenja mládi zóri,
In vènder, smrt posézi,
Življenje mi zamóri!

»Ukaz od zgóraj vélel:
Přišel je čas slovesa —
Izidi! . . . Sámo jedno
Potožim vam, nebesa!

»K zibeli moji někdej
Přišlè so blage Vile,
Daròv so pevskih mèni
Dobrotno podelile.

»Dorasel sem mladenič,
Razvil se v brdkem cveti,
Tedaj iz srca pesmi
Pričele so mi vreti . . .

»Ni làhko petje táko
V deželi se glasilo,
Bilò rojakom, mèni
Čaròbno je tešilo.

»Umiram zdaj. A z máno,
In to budí mi togo —
Umró vsi pevski glási,
Tešèè srcè ubogo . . .

»In vènder, vé nebesa,
Ki pevca me volila,
Lahkò v srcè zdaj drugo
Čut pevski bi izlila!

»Lahkò . . . « Prestane pevec,
Molèè se kvišku sklone —
V prirodi véèer diha,
Za góro solnce tone.

»Odprite okno«, lahno
Prijateljem šepeče,
»Da solnèni žar poslednji
V stanico prileskeče!«

Poslušajo drugóvi;
Na solnènega sijaja
Prozornem žarku — slavec
Priletel je iz gaja.

Obkrožil pevcu glávo,
Poljubil čelo blede
In zopet je odletel
Med svojcev dragih sredo . . .

Vtonilo solnce zláto
Za górske je grmade —
Ostavlil pevec bolni
Željé in upe mláde.

Tedajci se oglasil
V grmičji je dobrávec:
Zapel je sládko pesem
V goščavi dròbni slavec.

Nebó je čulo pevca:
Bolesti v lek peréci
Od tákrat póje slavec
Ljubezni spev zvenéci!

Gr. Novák.

Sněžec, beli sněžec . . .

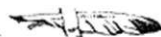
Sněžec, beli sněžec
Krije pólje, log;
Od kapele s hriba
Gledam svet okrog.

Dušo sèn objame,
Gledam vès zavzet:
Pod seboj doline,
Zòren gledam svet.

V vrtu cvètnem póje
Déklica glasno,
Čez ograjo gleda,
Sluša jo nekdo . . .

Sněžec, beli sněžec
Prebudí oči —
Duša se zamisli
V mláde přèšle dni . . .

y.

Dalmatinske povesti.

Spisal Igo Kaš.

VII. Ljubil in izgubil.

Rasno je napočilo pomladno jutro. Na lahkkih perutih jutranje zarje je plaval svetli dan proti večeru. Njegovi žarki so poljubili najprej gole vrhove strmega gorovja »Biokova« nad Makarsko, poleteli na rmenih oblačkih po daljnem oboku nebeškem in na zapadu zlatili krajec temno-modrega neba, da je bilo videti, kakor da se tam kopičijo težki oblaki, katerih górenji robovi se žaré od ognjenega svita.

Mirno pluje ladja po šumeči stezi.

Sedaj se dvigne izza gorâ jutranje solnce in obseva podolgasto pogorje, katero loči od mórja dolenjo ravnino Neretve in odbija reko proti severu. Parobrodčič si išče pota po ónem jarku, ki je ravno ugoden brodarstvu; zakaj Neretva je takrat često menjavala véliko strugo svojo.

Jasno je bilo nebó, morda že zató, ker je njega poletna dolžnost. Mlačni zrak, poln morsklega sopuha, imel ni ónega oživljajočega hladú, kakor sapa prostih dolin, kjer teče sredi zelenih goščav šumna reka. Zaman gledaš po prijaznih bregovih; vse, kar vidiš, to so zelenosivi valovi med sivozelenimi šumami šepetajočega trstja, ki se nepregledno razprostira do žoltastih pečin mejnega pogorja.

Na sprednjem oddelku ladjinem sedí mož bledih lic, tožnega obraza, ali žarkih pogledov, ki poletavajo daleč v deželo. Že odkar se je zdanilo, genil se ni z mesta. Vsa krasota sinjega mórja, kjer se je odsevalo mlado jutro, mogla mu ni razvedriti duhá. Nepremično je sedél kakor kip in zrl v megleno daljo.

Sedaj, ko je ladja krenila v Neretvo, zardé se mu lica, in strastno hrepenenje mu zanetí kri v žilah.

Kdo je potnik, ne vé nikdo. V Spljetu je stopil na ladjo za Metkovič. Ali neprestana pozornost, s katero je pregledoval okolico, provzročila je, da gleda marsikdo nánj.

Pri Fortopusu, ubožni vasi na levem bregu Neretve, obstane parobrod. Nekoliko potnikov gré z ladje. Neznani naš potnik ne obrne očij od brega. Ali ne zanimajo ga vinógradi in njive, med katerimi se vijó jaruge polne vode, niti ne pazi na sivokamenite hiše na golem griči; pregleduje samó ljudi, prišle na breg, kakor bi iskal znancev.

Potem težko vzdihne in zrè v drugo stran, kjer dviga košato smokvino drevje izmed vinskih trt svoje zelene in plodovite veje.

Za malo časa krene ladja proti vzhodu. Jednaki prizori se kažejo. Po nekod poletavajo temnosive liske in druge povôdne ptice čez vodo, da se skrijejo v ločji in trstovji; ondu se vzdigne gosta jata divjih rac in zbeži na prosto mesto širega močvirja; tam izmed trstja šine jastreb in poletí v daljnem krogu proti jugu.

Na levi stráni ob cesti, ki vodi pa ozki dolini proti severu v Imotski, videti je most in poleg njega na pol razdrt stolp in druge razvaline starega zidovja. Stolp »Norín« je to, kraj, kjer je nekdanj za Rimljanov stal mogočni ilirsko-rimski grad Naróna. Na desni stráni se širi veliko neretvino močvirje. Ondu pod golimi gorami na jugu se končuje v veliko jezero, na katerem živi nešteta množica povôdnh ptic.

»Staro mesto je vtopljeno tukaj,« reče tujec v sebi, »govoril mi je nekdanj oče moj. Kje so stanovniki ónega mesta? In kje je sled njih življenja in delovanja? Vtopljeno vse, pozabljeno!«

In kakor bi mu srce trla neizrecna bolešt, nadaljuje:

»Tudi o mêní so morda mislili, da sem vtopljen! Ali sem tudi pozabljen? Skoro se odloči.«

Umolkne in gleda tožno prédse. Ne vidi lahkih jadrenic, ki z razpetimi jadri plovejo mimo parobroda. Po jarugah, vodečih med njivami kakor steze, zibljejo se čolni. V njih sedé možje in žene, ki hité na delo; on ne vidi ničesar; njemu uhaja pogled proti vzhodu, kjer se je na sivem kamenitem holmci prikazalo mestece s sivo cerkvico na vrhu.

Hitro se vrté kolesa, in penèč orje ladja po zeleni, nekoliko slani vodi. Vedno jasneje se dviga mesto; sredi zelenih vrtov se vidijo hišice in bele strehe. Nekoliko krogov lene reke je še treba prepluti, in predno prehodi solnce pol pota na nebu, obstane ladja pred mostom, kjer se gnete obilo velikih in majhnih brodov, takó da je v pristanišči na reki več življenja, nego v morskem pristanu spljetskem.

Vsi hité in nosijo na kopnino razno blagó, pripravljeno za notranjo deželó, za Ercegovino. Shranijo ga v varnem zavetji lesenih poslopij ob reki, ali pa ga nalože na vozove in na konje, da ga povedejo nemudoma na odmenjeni kraj. Vse gomazi od težákov, mornárjev, kupčevalcev; gnetó se, sujejo in kričé, da se ti zdi, kakor bi bil kje na ogromnem tržišči!

Vse to je móžu na ladji nekako čudno, neznano. Bržkone je poznal samó óni Metkovič izza časa, ko je bil do malega pozabljen

kót na meji avstrijske in turške države. Zaradi tega si ne more pojasniti veselega življenja in trženja.

Ali skoro se vzdrami. Z roko si potegne po čelu, prime mali svoj kovčeg, ki mora biti precěj težak, in gré trdnih korakov z ladje.

Počasi stopa proti prodajalnici na desni stráni. Na pragu ogovori gospodarja. Ta ga pogleda osupel, zakaj ni ga spoznal na prvi hip. Tem večje mu je veselje, ko ga spozná; čvrsto mu seže v roko, vzame njega kovčeg in ga spremi v hišo.

»Tomo, težak ti je pot, katerega hodiš!« reče trgovec, ko stopita za nekoliko časa spet na prag. »Bog s teboj!«

»Bog ti plati prijateljstvo, Joso! Saj véš, da me vodi častna misel!« —

Précej nató odkorakata med razdrtimi vrtnimi ograjami, preko katerih gleda smokvino drevje in zeleno vrhovje južnih evkaliptov. Po prašni cesti stopa proti jugu. Na levi stráni ga spremljajo kamenite vrste nevisokih holmcev, samó po nekod posejanih s trtami ali smokvami; na desnici pa se širi prostrano močvirje nerentvino. Vodotoki in jaruge preprezajo njive, senožeti in vinógrade, in za njimi se ziblje visoko valovje cvetočega trstja tjà do modro-bliščečih bregov polotoka Kleka.

Mnogi radovedni pogledi srečujejo oči Tomove; ali nikdo ne spozná otroka tega sêla, dasi je minilo šele sedem let, odkar je odrinil v tujino iskat sreče, katera mu ni hotela vzkleti v domovini. —

Tomo krene sedaj hitrejših korakov v pekočem solnčnem žaru proti ozki dolinici, kjer se mogočna pečina vzpenja iz gostega trstja, kakor skalnat vrh gore, potopljene v močari. Po razpokah ji zeleni gosto drevje in cvetoče grmovje.

Na vznožji velikanske te pečine čepí belostena hišica. Grmiči rmenega in rdečega cvetja, bazilík in druge dišeče cvetice rasó v senci visokih zelenih stebel po vrtiči pred vhodom. Nekoliko smokvinih in slivovih drevesec stoji v okrožji; nedaleč izvira studenec pod srebrnozelenim vejevjem mladih vrb. Zvedavo gledajo kozé izza hišice, na katere nizki strešici mežika v solnci rmenoproga mačka in udarjajo veseli otroški glasovi na uhó tujčevo, ki stopa naravnost proti hišici.

Tomo prestopi vrtec in hoče ravno stopiti v hišo, ko mu pride naproti mlada preprosto oblečena žena.

Obá postojita osupla. V spominu išče vsak podobe drugega . . .

»Tomo, ti?« vzklikne žena, naslanjaje se ob duri, kakor od prevelikega strahú, da ne omahne.

»Dà, jaz, Mare! Glej, prišel sem z ónim imetjem, katero je zahteval oče tvoj. Delal sem in se trudil; ali sedaj sem došel, imovit mož. Mare, sedaj najine sreče ne zavira nobena stvar na svetu. Moja si!«

»Oj, Tomo, nesreča je, da si prišel k mênì. Tvoja ne morem biti nikoli!«

»Nikoli moja? Tedaj si se izneverila besedi? Pozabila si, kar si mi dejala pri slovesi, da me počakaš do zadnjega dné! Pomisli . . .«

»Življenje je do cela drugačno, nego si mislimo v ljubeči mladosti, Tomo! Tudi ti si morda izkusil to!«

»Izkusil!« odgovori Tomo težko. »Protivilo se mi je vse! Kjer sem se nádejal plačila, rogali so se mi; kjer sem pričakoval hvale, našel sem zasmeh; kjer sem iskal ljubezni, videl sem nejevero. . . In tedaj sem mislil: delaj tudi ti brezozirno, in — dobro je bilo! Po vseh bojih me vidiš tukaj zmagovalca, in zvezda moje zmage si ti, Mare! — Ali nečeva stopiti v hišo? Na pragu. . .«

»Oprósti, nenadejani prihod tvoj. . .«

»Te je prestrašil?«

Vstopita v sobo. Toma séde k oknu, njemu nasproti Mare.

Obleдела je. Strašna bolest ji stiska srce. Zamolklo nadaljuje:

»Tomo! Tista nisva več, kakor sva bila pred sedmimi leti! Pomni to!«

»Jaz sem pač ostal tisti v mislih in nádejah; ali ti! . . .«

»Nezgoda me je zasledovala, Tomo! Poslušaj me mirno,« reče mu krepko, ko se on razvneto vzdigne, da ji odgovori. — »Poslušaj me! Glej, ko si odšel, umrla mi je mati, in — v peto leto gré — za njo otec. Bila sem sama. O tebi ni bilo sledú. Zapuščena sem bila. Bog nebeški vé, koliko sem plakala po tebi! Toda ti nisi prišel. Brez tolažbe, samotno in žalostno sem živela v naši hiši, ki mi je hranila toliko žalostnih spominov! . . . Leto potem pride predobri Mate Kačić in mi govori na srce, naj mu bodem žena . . .«

Tomo se dvigne . . .

»Miruj! Bil mi je zvest zaščitnik, ker sem bila kakor ladja brez krmila na daljnem morji. Molila sem Bogá, prosila Devico nebeško. Tožne ure sem klečala pred nje podobo. O, večni Bog, razsvetli mi duhá, oj, Mati božja, reši me, vódi me!«

»In mène se nisi spominjala?« — zavrne jo Tomo grenko. »V daljnih krajih se je zibala ladja moja na valovih, in mislil sem le náte. Ko nas je drevil vihar, stal sem miren pri krmilu, in duša moja je bila pri tebi, Mare! Hrepenenje mi je polnilo srce, kadar sem po mestih

bogate Indije kupoval dragocenosti záte, da te razveselim. Ali zaklad še ni bil popoln; moral sem potovati, delati dalje. Oj, da nisi pomnila tega!»

»Tomo, tisočkrat sem se te spominjala; ali kaj mi je koristilo? Bila sem zapuščena, in Mate mi je podal domovino in rokó. Veruj mi, Tomo, solzeča po tebi sem se poprijela blažene njegove roke — žena njegova!»

Sedaj privihrata nežni déklici v sobo. Starejša, kakih štirih let, prinese cvetice in vikne: »Evo ti belega cvetja!» in umolkne. Ugle dala je tujca, ki gleda osorno nánjo; prestrašena postojí.

Mare, ki je opazila Tomov ostri pogled, izpregovori prva:

»Sosedovi déklici sta in radi prihajata k mēni. — Jelica, pojdi, skóči z Milico na dvorišče in poglej, kaj dela vajina muca.»

Hitro šineta otroka skozi vrata; tujčevo okó ju je prestrašilo.

»Mare,« govori tožno Tomo, »Mare, ti si se iznevérila obetu svojemu!»

»Oj, ne govóri takó, Tomo!« reče óna. »Zapuščeni ženi — obet! Ali ni ženi potrebna krepka podpora moževa? — In kje si bil ti? Kdo bi me bil branil prevar? Kdo bi mi bil zavetje? — Božja milost mi je bila, da je prišel Mate in me snubil!»

»In jaz sem se mučil v žgočem solnci, da si priborim blagá in imetja záte in záse! Mislil sem le náte! Valove in viharje sem premagoval, in kadar sem došel do tujega mesta, iskal sem zakladov, da jih prinesem tebi! V goščah indijskih, na obrežji Tihega morja, na otokih avstralskih, povsod me je vodila podoba tvoja, Mare! In v tem so me izdali domá, izdalo me je srce nevestino!»

»Ali ni moralo biti takó? Ali sem mogla vedeti, da se še spominjaš neveste svoje? In kaj mi je hasnilo hrepenenje tvoje, ko sem bila osamela in ostavljena?»

»Res, res! Ali sedaj sem se vrnil in te zahtevam záse! Mare, pojdi z mano!»

»Ne, Tomo! Mate je moj mož. Da bi šla od njega?»

»Glej, na morskem bregu imam hišico. Krasni vrtovi jo obkrožajo, vinógradi in sadunosno drevje. Južne cvetice polnijo zrak z vonjavo. Na morskih valovih se ziblje ladja, ki pričakuje gospodarice, tebe! Oj, Mare, pridi! Saj slušaš samó prvo prisego!»

»Tomo, kakó slabó umeješ dolžnosti žene! Tebi sem obetala ljubezen in zvesto srce! Temu stojim! Ljub si mi, in presrečna bi bila, da živim pri tebi! Ali — móžu sem obetala zvesto izpolnjevanje svojih dolžnostij! Tega se moram držati, akotudi srce umrè od bolesti!

Ljubezni se more utrgati žena, naj krvavi srce še toliko; ali kaj je žena, ki se iznevéri vzprejeti dolžnosti? Bila bi kakor povôdna cvetica, ki se je utrgala korenin.«

»Dolžnost tedaj zahteva, da se odpoveš stari ljubezni?« reče Tomo žalostno. »Pomisli, kaj veljá beseda, dana v nezgodi in sili? Pústi te misli!«

»Ne morem, ne smem! Kaj bi počel Mate, ako bi šla od njega? Z vso dušo, z vsemi čustvi življenja svojega mi je udan. Niti misliti nečem, da bi jaz, ubegla brezčastna žena, poslušala samó srčno hrepenenje, dasi bi mi cvela življenja sreča! Ne! Tukaj stojim, evo mojega dóma! Vse drugo bodi pozabljeno!«

»Ta je zadnja tvoja beseda?«

»Zadnja. Nimam ti govoriti druge!«

»Z Bogom tedaj!« vzklikne Tomo s tresočim glasom in vstane.

»Ne hódi jezen od mène! Ako si me kdáj ljubil, ne izkušaj slabotnega srca nji, ki ti je bila nekđaj draga! Nekđaj bi bila zapustila vse, očeta, mater, dom, da pojdem s tabo — danes se je izpremenilo vse, danes nimam ljubezni najini darovati drugega, nego tožno solzo! Ali sedaj, pojdi, predno je prekasno! Kdo vé, kakó slabotno je srce! — Ničesar ti ne morem govoriti v tolažilo. Staro ljubezen svojo naj darujem — dar moje časti, Tomo; da bi darovala dolžnost svojo, tega ne moreš zahtevati!«

»Z Bogom! Ne polni mi žalost duše — samó strašna srčna bolest je bila, ki mi je zagrenila tudi glas! Saj ne moreš drugače! Odhajam. Globoko čutim, da sem ljubil plemenito srce, da sem izgubil plemenito ženo! Samó tega te prosim: Vzemi, kar ti prinese Joso iz Metkoviča; tvoja je — dóta! Vzemi jo v spomin zvestega Tome!«

Podá ji roko, pogleda ji v solzne oči, stopi nem čez prag in koraka preko vrta na pot . . .

V sobi pa poklekne Mare pred podobo Matere božje: »Večna hvala, nebeška ti kraljica, da si me rešila!«

* * *

Ko posije večerno solnce skozi okna bele hišice pri cerkvi, sedi Tomo poleg matere svoje.

Mnogo resnega sta govorila. Starki se solzé oči. Na mizi se bliščí zlató in srebró: Tomovo bogastvo.

»Vse to je tvoje, mati! Vzemi! Drugo polovico sem poslal Mari. Kolikor potrebujem, da dojdem na mórje in v novi svet, nosim s sabo. Ali jutri zarano moram od tod.«

Plačoč in drhtèč shrani matí sinov zaklad, in skupaj sedita pozno v noč; saj se je treba posloviti, morda za vselej.

Jutranje solnce je prihajalo na vzhodu, kjer vzdigujeta v sivi zračini Prenj-planina in visoki Velež nad Mostarom gole vrhove proti nebu. Tomo stoji na površji, kjer se vije cesta preko gore do Dubrovniku.

Iz nova pogleda proti jutru. Pred njim se širi »Utovo blato«, prostrano jezero neretvenih vodâ in morskih valov; kričeče jate divjih rac in gosij poletujejo nad vodâmi. Po pečevji pevajo kamenice jutranjo pesem: daleč na vzhodu se vidi v ranem sómraku Metkovič, in v čarobni senci kipí na robu doline samotna pečina . . .

Žalostno gleda Tomo tjâ, kjer mu leži vsa sreča življenja kakor v grobu, potem koraka počasi mimo stare mejne sohe avstrijsko-turške proti Neumu, v pristan kleški.

S prvo ladjo hoče zapustiti domovino, da si išče in morda najde tolažila v daljnem svetu . . .

Življenja modrost.

Na lici pómladi cvètne znak

In v prsih žarek mladosti:
Takó mi od dóma je spèl korak
Življenja iskât modrosti.

Življenja modrosti! — Čaróbuo takrát
To slóvo je méni zvenelo!
V nji sreče bajè zaklád je bogât —
In sreče srcé je želelo.

Odšel sem in dókaj obhodil svetá,
A kaj sem izkusil na póti?
Življenja modrosti svet ne pozná,
Robujejo módréci — zmóti!

Potekla so leta, Mračán obraz
In v prsih izkušènj spomine:
Domóv sem povrnil se potník jaz
Iz mrzle, neznane tujine.

Pod lipo domačo zdaj čestokrát
Poslušam kmetske veljáke,
Premišljam . . . Čemú li modrosti iskât
Med knjige sem šel in modráke?

Življenja modrosti! — Očètov pogljèj,
Kdor v nji se popenjaš do luči:
Kot óni sejali, ti órji in sèj —
Živeti od dédov se úči!

Gr. Novák.

Naši vaščánje.

Spisal Podgoričan.

X.

Tamski Anton je živel sam záse v leseni koči pred podpeško jamo, ki je pod cerkvijo Sv. Martina. Bil je resen, pritlikav možiček, ki je obiskovalcem podpeške jame z veliko brezovo plameníco svetil v jamo in pripovedoval, kakó so se nekđaj ljudje skrivali v nji sovražnikom, vojaški beguni lovcem, in še marsikaj drugega.

Porodil se je Anton ravno v tej koči in bil krščen v župni cerkvi Sv. Križa. Bil je jedini otrok ubožnih svojih roditeljev. Dečku že se je omilil podzemeljski svet. Hodil je s pericami vánj držat plameníce in poslušal ondu uro za uro, kakó je šumela in bobnela voda, ki vrší čez slapove in se siloma zaganja v skalnate stene neravne struge svoje. Časih je smel tudi z očetom, ki je hodil kazat in svetit tujcem v jamo. Ko so mu pomrli roditelji, bil je on naslednik očetu. Razkazoval je ljudem jamo, s katero se je že seznanil prav dobro. V kočó svojo ni hotel nobene ženske; niti žene, nikar dékle. Gospodinjal si je sam in tudi njivico na vrtu je obdeloval sam. Bavil se ni kár nič z ljudmi; le s Starétovim dedom sta bila nekoliko bolj znana; samó njemu je pripovedoval ob nedeljah, iz cerkve gredč, kaj je našel novega in posebnega v jami. Najrajši je tičal domá. Najdlje z dóma je bil v Turjaku, ko je šel na vojaški nábor, in nekolikokrat na reberskem sejnu, da si je kupil novo pipo, klobuk in loncev, ker so bili stari že popokali. Hodil je v góro po bukovje in brezovje ter ga donášal v velikih butarah na rami domóv. Domá je bukovje hranil za drvà, od brezovih palic pa je narejal plameníce in jih deval sušit na peč. Plameníce je rad dajal vaščanom, da so si svetili v jamo, kadar so šli po vode ali gnali živino na korito, vender ni za to zahteval nobenega plačila. Tudi od tujcev, katerim je razkazoval jamo, zahteval ni ničesar; ako mu je kdo káj podaril, bilo je dobro, ako ne, tudi ni godrnjal. Govoril je le malo. Ako je hotel kdo od njega káj zvedeti, zmajal je z glavo ali pa skomizgnil z ramenom. V mladosti je bil časih vesel in se je tudi smijal; ko se je pa postaral, odvadil se je smeha popolnoma.

Takrat, ko so Podpečanje jezili vodo in so jo navrnili na svetlo po žlebovih v korita, strašno se je jezil in branil. Dejal je, da so s

tem skazili vso jamo, in res ni več takó lepa, kakor je bila nekđaj. Zagradili so z jezom tudi pot navzgor, da je bilo móči iti proti vodi le o suši. Ali privadil se je tudi temu, vodil tujce le do jezú in v spodnjo jamo, ker ni bila zaježena.

Lani, ko je bila takó velika suša in voda v jami prav plitva, bilo je jako pripravno za raziskavanje po jami.

Ko Anton nekega dné preračunja, da ne bode še takó hitro dežja in torej tudi ne vode v jamo, vzame popóldne butaro suhih plameníc in gré v jamo, da bi šel vánjo, dokler se dá.

Šel je, toda vrnil se ni. Ali je utonil v podzemeljskem jezeru, ali mu je ugasnila luč, da je zašel v podzemeljskih rovih, kjer je poginil takó ali takó, tega ni bilo móči dognati. Dediči njega lesene kočé in siromašnega pohištva, daljni sorodniki, naselili so se v kočó; posteljo in še nekaj slabega orodja pa so znesli v jamo k okameneli perici ali babici, kjer čaka, da sprhni in segnije.

XI.

Ostra zima je bila. Pol sežnja debel sneg je pokrival zmrzlo zemljo. Drevje se je šibilo pod njim, in marsikatera debela veja se je odčesnila od debla, ker ni mogla zdržati nenavadne teže. Vodé je pokrival po péd debel led, da se je smelo z vozom čézenj. Jasno je bilo. Solnce je stalo že nizko nad večernimi gorami; mráz je pritiskal, da je hréščal zmrzli sneg pod stopinjo; vsakdo je hitel po svojem poti.

Ne mené se za mráz, drsali so se na vaški luži kompoljski páglavci. Mimo njih pride ob palici Čačka, katero je poznal vsak otrok v Kompoljah in še po drugih sosednih vašéh. — Čačka je bila izmed ónih ljudij, katere nahajaš v sléharni večji vási. Ničesar nimajo, in vender ne trpé sile; domá niso nikjer in vender povsod; nikdar ne sejejo, in vender žanjejo, jedó, pijó, oblačijo se in spé često na mehkejši postelji, nego óni, ki jih redé. Ze od nekđaj je takó: čim neumnejši je kdo, tem lože mu je na svetu, ker se ljudem smili, da mu dajó, česar nima.

Čačka je bila manjše rasti, dolgih rók, glavo je nosila prihuljeno; bila je tudi nekoliko gluha, in nekoliko »trčena«.

Porodila se je v Kompoljah in je bila domača pri vsaki hiši. Povsod so jo vzprejemali radi, toda še rajši so videli, kadar se je poslavljala in šla drugam. Sósebno rada je molila »naprej« rožni venec. Pri vsaki hiši, kjer je nočevala, silila se je moliti; sevéda je niso pustili povsod, ker je molitev raztezala na dolgo in široko. Imela je

namreč vedno polno vrečo neobičnih pritiklin. Ali kaj koristi utrujenemu kmetiču dolga molitev, ko se mu zadremlje pri nji? Prigodilo se je že, da je Čačka glasno molila, toda drugi so spali klečé in ji odgovarjali globoko dihajoč in hropèč; na pol gluha Čačka sevéda ni slišala teh glasov. Kàj rada je tudi svarila otroke. Ti, saj še roditelje slušajo neradi, prepirali so se ž njo, in takó se jih je polagoma privadila, da kàr ni mogla prebiti, ako se ni pregovarjala ž njimi, šalila se in jih podila s palico.

Ko uzrè drsajoče se dečke, obstane in jih gleda s sivimi očmi.

»Čačka!« zakričé dečki, ugledavši jo in dričé proti nji. »Čačka, izpústi iz vreče mačka!«

Čačka vzdigne palico in vikne tanko, da trga ušesa: »O, sveta pomagalka, pomagaj mi razkropiti to divjo drhal!« Zamahne s palico.

»Čačka, ali si pojedla mačka?« kličejo dečki.

»Vseh pet naglavnih grehov! Potrgam vam jezike!« zavrísne óna, skoči za njimi in se poganja sedaj za tem, sedaj za ónim.

Nobenega ne doseže, ali skoro jo dobé dečki médse, kar so ravno hoteli. Podé se okolo nje in kričé: »Čačka! Čačka!« in jo vlečejo za vrečo. Ona maha in vpije. Zdajci pa ji spodrsne, da pade na led; palica odletí sém, vreča drugam. »Jemine!« zastoče srdito, dečki pa obstojé in jo gledajo. Ko čuti, da se je še drži duša, in da ima vse kosti cele, začnè se vzdigati in srečno vstane. Ta ji podá palico, drugi vrečo.

»Božji prst vas potiplji!« zakliče jim, požugne s palico in se napoti na cesto.

»Čačka, ali si videla božji prst? Led je trd, kàj ne?« grohotá se dečád in se iz nova drsa po ledu. Na cesti se Čačka obrne in zakliče: »Le čakajte, kadar vas dobim!«

»Didel, didel, dačka,
Čačka jezdi mačka;
Maček pravi drdmáv,
Čačko bode volk pobral!«

zapojó dečki; Čačka postojí. Ko pa zapojó drugič, krikne na vse grlo:

»Sveta Lucija, lóvi jih! Svete device in vdove, držite jih!« in plane za njimi na led. Pozabila je, da na ledu rado spodrsne. Na vse strani vihtí palico in kriči, kakor bi razganjala čarovnice.

Ravno zamahne na vso moč, ko ji spodleté noge, da pade na led in obleží. Dečki obstojé, čakajoč, da vstane. Ko se le ne gane,

gredó bliže in jo kličejo. Nič! Nobenega glasú. Obide jih groza. Pogledajo ji v obraz. Očí ima zaprte, ustna pa so porošena s krvjó.

Plašno se razpršé. Pridejo ljudje in jo najdejo mrtvo.

Grobarja sta klela, ko sta ji kopala grob in z róvnicama sekala zmrzlo zemljo.

»Da se je vrag babji prav sedaj izmislil!« reče prvi drugemu.

»Bog vé, kdo bode plačal zánjo?« odgovorí ta.

Zaslužila sta pač. Kôpati v hudem mrazu grob v zmrzlo zemljó, to res ni zabava.

Pokopali so jo vbogajme, kakor zovejo takšen pokop.

Takó je umrla kompolska Čačka.

Knjiga zgodovine.

Knjigo pišem zgodovine,

Ki domovje naj slaví;

Knjigo zgodovine naše

V dele sem razdelil trí.

Prvi del: Od zgodnjih časov

Mučenik je bil Slovén,

Vènder je navalom tujim

Vedno stal junak jeklén.

Drugi del o dôbi pravi,

Ko domovje mrak je kríl,

Ko za slóbodo, pravico

Déd naš bój premnogí bil.

Dalje mnogo praznih listov . . .

Kaj napišem naj na vas?

Pisal bom o části, slávi,

Ko napočí blažji čas . . .

Rástislav.

Potem — umrèm.

Če toga ti srcé razjeda,

Prikrivaj jo ljudém!

To moška, smela je beseda,

Da trda tudi, vé.

Kdor more, togo le zakléni

Na veke v srca hram!

Kakó pa to je težko méni,

Nihče ne vé — jaz sam.

Naj vzdihé še zaprèm,

Potem — umrèm . . .

Bistrán.

Národne stvari.

V. Kaj pripovedujejo ob Ložnici.

Priobčil M. Cilenšek.

VII. ¹⁾

prijazni vási, na desnem bregu Ložnice, praznovalo se je svoje dni veliko ženitovanje, kakeršnega ljudje ne pommijo. Kmetski fant si je izbral bogastvu svojemu primerno nevesto, ki je slula zaradi lepote in kreposti v deveto vás; vrstnice ji ni bilo najti. Srečni žénin prehodi hribe in doline ter povabi v svate vso žlahto po očetu in po materi kakor tudi razne kume. Kamor pride, povsod mu dobro postrežejo in se pri rujnem vinci veselé tolike sreče. Povsod mora pripovedovati, kakó je iskal neveste svoje, kakó je lepa in modra in koliko dóte ji dadó roditelji. Sevéda ni pozabil tudi župe, v kateri je taka déklica ugledala svet; opisoval je celó nje rojstveno hišo in ni opustil najmanjše stvarce. Ali med zaroko in poroko mine navadno vsaj štirinajst dnij, mnogo časa, ki lahko usodno vpliva na človeka. Tudi naš žénin je izkusil usode grenkosti, katere si je nakopal z nepremišljenimi besedami. Poslušajte torej, kakó se mu je godilo, predno je stopil z nevesto pred oltar in kakó hitro jo je moral zapustiti.

Hodil je некоč od kuma, ki ga je držal pri krstu, in bil je prav dobre volje. Kaj tudi ne, saj kum ni bil izmed tistih, ki radi poudarjajo »nimam«, in tudi ne izmed tistih, ki pravijo »ne dam« — torej mož po volji božji. Pri njem je bil človek lahko vesel, in tudi naš žénin je bil ter se ga nalezal, da so ga komaj nogé nosile.

Domóv gredé veselo prepeva; meri sedaj cesto, sedaj se zlekne v visoko rž, da glasno zašumé bilke, ki nikdar več ne morejo kvišku. Srečnejši je bil žénin. Stalo ga je sevéda mnogo truda, in marsikatero bilko je izpulil, predno se je postavil zopet na nóge. Bog védi, kakó dolgo bi bil hodil takó, da ni izpametovala žénina pijanost sama. Zavozil je namreč na pokopališče, spoteknil se ondu in se položil po zemlji božji. Vender ga to ni spravilo v nejevoljo, temveč rekel je brez premisleka: »No, ker si se ,ti rajnik' sam nastavil na pot, vabim te tudi na svatovščino v hiši moji.« In glej! Iz groba se oglasi rajnik in pravi: »Pripravi, pridem ob jednajstih ponoči!« Hipoma je žénin

¹⁾ Glej »Ljubljanski Zvonec 1887., str. 666.

drug človek; prestrašil se je odgovora takó, da ga takoj mine vinjenost. Ali besede se ne dadó več izpremeniti! Njegovo povabilo in rajnikov odgovor mu vedno zvenita po ušesih. Nikdo mu ne vé svéta, in nekateri se mu celó posmehujejo, češ, od samega veselja ni védel kaj početi, in vino ga je razvnelo, da je sanjal takó čudno.

Drugače naš žénin. Ker nikjer ne najde mirú, gré napósled k domačemu župniku, ki ga prav prijazno vzprejme in mu svetuje to-le: »Ne bój se preveč nepremišljene besede! Očisti vest in pripravi, kakor je treba, kadar pričakuješ posebnega gósta. Védi ga v stransko sobo, občuj ž njim sam in ne puščaj ga k svatom. Kadar se bode odpravljaj na odhod, zadržuj ga in obetaj mu, česar te naprosi.« Žéninu je sicer nekoliko odleglo, ali vesel kakor nekdanj ni bil več in želel je samó, da bi se vse srečno izteklo.

Določenega dné se zberó svatje, godci in mnogo drugih ljudij. Kakó so se veselili, plesali i. t. d., tega ni treba poročati, pač pa moramo omeniti, da so tudi nepovabljeni izhajali prav dobro. Vsa vás se je zbrala okolo hiše, in ker so bili svatje radodarni, nosilo se je na plano, da je bilo veselje. Ko so se zasukali v hiši, zavrtelo se je tudi zunaj mlado in staro in plesalo še dolgo potem, ko je godba utihnila. To je bilo tudi lahko mogoče, zakaj ledina je bila gladka kakor miza, in mesec je prižgal toliko luč, da je bilo svetló, kakor podnevi.

Ko pa zakuka na stenski uri lesena podoba jednajst, pride povabljeni rajnik. Žénin, nevesta in svatje ga vzprejmó prav prijazno, in prvi ga odvéde v stransko izbico ter ostane pri njem. Ali skoro góstu preseda samota, zato je poprosi žénina, naj se preselita k ostalim svatom, zakaj dozdeva se mu, da so prav dobre volje. Žénin mu odgovori, da se onadva najbolj umejeta, in vé še druge izgovore. »Odpri vender duri, da bodeva vsaj gledala veselo družbo.« Za nekoliko časa se rajnik odpravlja, ali žénin ga zadržuje z raznovrstnimi izgovori do poslednjega trenutka. »Sedaj pa je dotekla moja ura, ljubi prijatelj! Mèni ni več bivati med vami; tjà moram, od koder sem prišel. Toda ker si me povabil in dobro pogostil, pridi tudi ti k mèni na veselico. Jutri bodi ob moji uri na pokopališči; vse drugo se zmeniva pozneje.« Žénin se ne more ustavljati in obeta, da pride.

Drugega dné gré k župniku in mu vse pové ter ga poprosi svéta. Modri mož mu pravi: »Pojdi, kakor si obetal, in vrni se srečno. Pridi mi povedat o svojem potovanji na óni svet in zapomni si to dogodbo za vse življenje. Ako imaš neprijatelja, spravi se ž njim in poslóvi se od vseh znancev.«

Zvečer istega dné se odpravi žénin na pokopališče. Nevesta in tudi nekateri svatje ga hočejo spremiti, toda on odločno odgovorí, da ne potrebuje nikogar. Ker je prišel prehitro na odkazano mesto, léže med dva grobova in potrpežljivo čaka. Strah ga ni bilo, zakaj bil ni izmed tistih, ki si že v mraku ne upajo na pokopališče. Premišlja samó to, kar se utegne zgoditi takó kmalu. Sedaj odbije ura jednajst, jeden grobóv se odprè, in rajnik ga ogovorí: »Dobro, da si prišel; hódi torej za menoj.« Našega žénina izpreletí mraz, ko vidi, da gré v grob. Ali skoro pride v nekoliko mračen kraj; tù je tekla čudno velika reka, preko katere ga rajnik prepelje. Zdajci ugleda velikansko poslopje, prime za kljuko, in vrata se odpró. Po dolgem hodniku je treba korakati, in napósled prideta v stransko sobo, v kateri je žéninu odkazana posebna miza. Vrata v sosedno sobo so priprta, in prijetni glasovi zvené góstu na ušesa. Streže mu rajnik sam in ga često pogleduje, zakaj opazil je, da mu óna vesela družba bolj ugaja nego najukusnejše jedí, katere mu nosi na mizo. In res izpregovorí žénin, naj se predstavita k ónim veseljakom. Rajnik ga zavrne: »Ali si ti drugače ravnal z menoj? Večkrat sem opomnil, pojdiva k svatom, a ti si me vedno zadrževal v sobici in mi nisi privoščil vsega veselja. Le tukaj ostaniva, midva se umejeva najbolj.« — »Ker me že nečeš razveseliti popolnoma, odpri vsaj vrata, da bodeva gledala óne veseljake.« Takó se večkrat pričkata, a vselej je rajnikov zadnji odgovor: »Ti si prav takó delal z menoj.«

Čas hitro poteka, in rajnik opominja gósta na odhod. »Oho, prijatelj! Pri mēni je bilo drugače. Nisem te gonil, temveč prigovarjal ti. Rad bi se me iznebil, toda nekoliko vender še potrpi.« — »Ako je tebi prav, mēni je tudi, samó to ti povém, da tvoj čas poteka.« Napósled pa ne pomaga nobeno besedovanje; žénin se mora odpraviti z veselega kraja. Rajnik ga véde zopet po istem poti nazaj in izgine v svoje domovanje.

»Hvala Bogú, zopet sem na zdravem zraku!« glasno izpregovorí žénin. »Bilo je sicer veselo, a vender mi ni dal v óno družbo, kamor me je takó mikalo. No, sedaj pa le domóv, bržkone me že težko pričakujejo.« Takó je govoril sam v sebi in hitro pobiral korake. Prišedši do domačih vrat, krepko potrka in na ves glas zavpije: »Nevesta, svatje, odprite!« Ko ne dobí nobenega odgovora, potrka še silneje, in zdajci se nekdo oglasi: »Kdo je?« Našega žénina zgrabi jeza, da povprašujejo po prišleci, in toliko da ne odgovorí srdito. Vender si premisli in stopi v izbo. »Nevesta, kje si? Svatje na nóge, da vam povém, kakó in kaj. Godci, zagodíte káko veselo, zakaj sedaj smo

samí!« Takó in jednako govóri tujec, domačini pa gledajo po stráni sivega starčka, o katerem ne vedó ničesar. Napósled žénin sam opazi, da se je marsikaj izpremenilo in vender, kakor se dozdeva njemu, v jedni uri. Nikjer ni cvetoče neveste, ne veselih svatov in godcev, ne óne velike mize, ki je stala prej. Pogovor spravi vso družino na nóge, celó ded se vzbudí in pride v izbo. Vse se čudi tujemu móžu, čegar glavo pokrivajo sivi lasje in čegar obraz zakriva dolga brada, bela kakor sneg. Njega teló že leze v dve gubé, in zatorej provzročí neznanec celó smeha v hiši. Napósled reče hišni gospodar tujcu: »Veste kaj, mi vas ne umejemo! Lézite sém na klop in počijte si; tudi mi smo trudni in potrebujemo počitka; jutri se lahko razgovarjamo in umeti utegnemo drug drugega.« Rekši upihne luč in gré zopet počivat.

Drugega dné se je govorilo po vási samó o starem tujci, toda poznal ga ni nikdo. Hodil je od hiše do hiše in iskal svojih ljudi. Ali kamor je prišel, povsod so ga čudno gledali in nekateri so se mu celó posmehovali, češ, lahko bi bil že pametnejši. Sedaj se domisli župnika, ki mu je velel priti, kadar se vrne s ponočne veselice. K njemu se torej napoti, in móž ga prav prijazno ogovóri: »Oče, kaj je pa vas privedlo k mēni?« — »Kaj, jaz oče?« odvrne žénin nekoliko srdito. »Včeraj je bila moja poroka, in ko sem zapustil za kratek čas domačo hišo, izpremenilo se je vse takó, da niti človeka ne poznam, Tudi vi, gospod, niste tisti, ki me je poročil.«

Neumevno se je vse to zdelo župniku, in silil je v sivolasca, naj mu pové vse natanko. Napósled mu pokaže nad vrati ploščo, katero je dal vzdati prednik. Pripoved žéninova in vsebina na plošči se popolnoma ujemata. Mlada nevesta je dolgo žalovala, napósled zapustila svoje sosede in šla v puščavo, kjer je samica umrla. Župnik je zamán čakal žénina in oskrbel to ploščo v spomin. Spodaj pa stojí letnica, ki pravi, da se je to dogodilo pred tristo leti.

Žénin se vsemu temu ne more načuditi, a župnik ga véde pred posodo z vodo in mu pokaže v nji njega podobo. Od samega strahú se zdrobí v prah, iz katerega vzletí bel golobček v sinje nebó. — Vse posvetno veselje ni niti pena proti ónemu, katero uživajo nebesčanje! —

Blízu vélike ceste stoji vas Vrbje, okolo katere je mnogo mlakuž in močvirnatih izvirkov; domačini jim pravijo »virja«. Osobito jedno je precěj veliko, in vaščánje trdíjo, da nima dnà in da je povodnikov dom.

Oral je svoje dní kmetič na njivi, otroka pa pustil konec nje blizu virja. Kar mu zazvení otroški jok in vrišč na ušesa, in ko se

ozrè, ugleda zelenega možá, ki hití za dečkom. Oče mu skoči na pomoč, in oba ga primeta za roke. Dolgo se pulita zánj, a nobeden ne more premagati svojega nasprotnika. Na meji leží sekirica. Oče jo pobere in odseka povodniku roko, s katero drží otroka. Zelenec skoči sicer brez nje v virje, ali oče se čudno prestraši, zakaj tuja roka se ne dá odpraviti od dečkove. Vse so poskušali, povsod popraševali, ali vse zamán. Stara ženica, ki je prišla v vás, nasvetovala je to-le: »Dobite iz istega virja žabjega drača in namažite roko nizdolu.« To je pomagalo. —

Nekdo, ki je drugim ljudém rad očitoval babjeverstvo, hotel se je sam prepričati, ali virje res nima dná. Vzel je dolgo vrstico, privezal ob konci kamen in jo izpustil v vódo. Ali hitro se oglasi nekdo iz globine: »Ne méri ti méne, če ne bodem jaz tebe!« Trikrat se je ponovil zamolkli glas, in povodnik je imel mir. Zatorej še dandanes uigibljejo, koliko zvonikov bi se vender skrilo v tej mlakuži, ako bi postavili zvonik na zvonik.

Književna poročila.

X.

Leonhard Masing, Zur Laut- und Akzentlehre der macedoslavischen Dialekte. Ein Beitrag zur Kritik derselben. SPbg. 1891. 8°. 146.

V novejšem času je Macedonija »ein viel umworbenes Land«. Bolgari in Srbi jo zahtevajo záse jednako vztrajno in goreče ter se trudijo dokazati svoje aspiracije tudi s pomočjo filologije, kakor bi bila znanost odločilna pri reševanju takih politiških vprašanj. Dovólj je, če vemo o takih razpravah, katere se odlikujejo po temeljitem neznanji v vseh znanstvenih vprašanjih, po gorečem patrijotizmu in globokoumni fantaziji, je li pisatelj Bolgar ali Srb, in takoj pozvemo tudi rezultat »znanstvenega« preiskovanja in domišljevanja. Masingova knjiga sevèda ne pripada razpravam omenjene vrste, to je skoz in skoz znanstvena razprava, kjer so odločilni samó znanstveni razlogi. V prvi in večji polovici knjige razpravlja pisatelj obširno in temeljito o glasovih, kateri se so razvili na macedonskih tleh iz starih skupin *tj* in *dj*. Druga in po mojem mnenji tudi važnejša polovica nas poučuje kratko o nekaterih posebnostih naglasa v macedonskih narečjih, tedaj o predmetu, o katerem do sedaj nismo vedeli skoraj nič.

Gledé na reflekske starih *tj* in *dj* v macedonskih narečjih je prišel Masing po obširnem razmatrovanji do rezultata, da macedonska glasova *k'* in *g'* nista jednaka srbskima *č* in *dj*. Pričakovali bi bili od pisateja, kateri nam je pred leti podal takó izvrstno razpravo o muzikalni strani srbohrvaškega naglasa na podlagi svojih opazovanj, da bode določeval kvaliteto in kakovost macedonskih glasov *k'* in *g'* na podlagi svojih opazovanj. Tega pa ni storil, in to je, da povém kar naravnost, velik nedostatek pri njegovi knjigi. Oziral se je pri določevanju fiziološke veljave macedonskih *k'* in *g'* samó na poročila raznih pisateljev in skušal združiti ta poročila, katera si mnogokrat popolnoma nasprotujejo. Priznavati sicer moramo, da je pri tem uporabil malone vse, kar se je pisalo o tem, vendar je prezrl nekaj razpravic, takó n. pr. Drinovo obširno recenzijo (Něskoloko slovně obě jazykě, narodnyh pěsnjah i obyčajah debrskih slavjan) knjige Jastrebova in sósobno Kočubinskega knjigo »K voprosu o vzaimnyh otnošenijah slavjan. narěčij«, kjer se obširno razpravlja baš o istem predmetu, namreč o odnosaji macedonskih *k'* in *g'* in srbskih glasov *č* in *dj*. Pri teh glasovih bi bilo tembolj potrebno osebno opazovati izgovor, ker sta dva takó izvrstna poznavatelja srbskega jezika, kakor Vuk in Novaković, baš nasprotnega mnenja o teh macedonskih glasovih. Prvi je izrecno omenil že pred 60 leti, da se macedonska *k'* in *g'* ne izgovarjata jednako srbskima *č* in *dj*, Novaković pa trdi, da je v pilepskem narečji slišal v teh slučajih vedno iste glasove, kakor sta srbska, in dostavlja, da je baš še posebno pazil na izgovor teh soglasnikov. Ne čudili bi se, ako bi tujca, katera ne poznata dobro srbskih glasov *č* in *dj*, izrekla takó različne nazore, toda drugo je, če se dva takó izvrstna poznavatelja srbščine v tem ne strinjata. Imel sem priliko, da opazujem pri dveh Macedoncih izgovor omenjenih soglasnikov, in reči moram, da sem navadno slišal jako mehak *k'*, časih je bilo celó težko razločevati, je li ta glas jako palatalen *k*, ali je pa že močno mehak *č*; navadno je bil isti glas, kakor ga slišimo v nekaterih slovenskih narečjih za sekundaren *tj* n. pr. *semterk'e*, *k'eden*, *trek'i*. V nekaterih skupinah sem pa slišal jako mehak *č* n. pr. *nok'*, toda *nočno*. — Tudi Masingova razprava še ni popolnoma rešila tega vprašanja, dasi rad priznavam, da se govori v mnogih macedonskih narečjih većinoma *k'* in *g'* in ne srbski *č*, *dj*; o tem pač ni dvojiti. Treba bode še natančnega opazovanja na dotičnem kraju samem. Jaz tudi o tem nisem prepričan, da gledé na izgovor teh soglasnikov ni razlike med raznimi macedonskimi narečji; pisatelj govori o macedonskih narečjih, kakor bi to bila dialektiško jednotna skupina, in vendar vemo že sedaj, da je v obsegu stare Macédonije več dovólj različnih narečij, različnih v fonetiškem in tudi nekoliko v formalnem oziru.

Želeli bi, da bi bil pisatelj nekoliko več omenil o ónih slučajih, kjer se je *k'* razvil iz sekundarnega *tj* n. pr. *trek'o*, in tudi o ónih narečjih, kjer se izgovarja vsak *k*, *g* pred sledečim mehkim samoglasnikom mehko, n. pr. v kukuškem narečju se govori celó *og'in*. Mimo *k'*, *g'* nahajamo v macedonskih narečjih tudi *č*, *ž*, *š*, *šč*, *ždž*, kot korespondente iztočnobolgarskih *št*, *žd*. O teh je pisatelj silno malobeseden. Te glasove je najti v različnih macedonskih narečjih, toda skoraj povsod so omejeni samó na nekatere besede in gramatiške oblike; takó se sliši v serskem narečju *uvši* (nošti), če ni tukaj samó *t* izginil — mimo navadnega *k'* in v obridsko-stružkem govoru *gorešči*, *nevraščala*, blizu Debre *vraščaše*. Pisatelj se na te glasove ni kaj oziral, ker je njih središče izven Macedonije. Dokler ne vemo o zgodovinskem razvitku macedonskega *k'* in *g'* več nego sedaj, treba se je vestno ozirati na vse óne glasove, katere nahajamo mimo njih m. *tj* in *dj*. Na str. 70. je poskusil pisatelj pojasniti te glasove v macedonskih narečjih, pišoč: »Wo der bulgarische Charakter dieser letzteren einem Zweifel unterläge, kann nur noch an die Einwirkung der slavischen Kirchensprache gedacht werden. Für die Thätigkeit beider Quellen, der Kirchensprache wie der bulgarischen Volkssprache, auf macedonischem Boden — liefert die Geschichte Macedoniens ausreichende Belege.« Tedaj *št*, *žd*, *šč* etc. so zabredla v macedonska narečja po vplivu bolgarskega ali pa cerkvenega jezika. Jaz sicer nečem trditi, da ni bil cerkveni jezik brez vsega vpliva na domači govor, saj se nekateri pojavi v ruščini tudi razlagajo takó, toda če si ogledamo le površno óne besede, v katerih so ti glasovi v macedonskih narečjih, zapazimo takoj, da je med njimi mnogo besed vsakdanjega življenja, besed, brez katerih nikakor ni mogoče izhajati in katere gotovo nimajo književnega lica.

Po pisateljevem mnenju je nekaka vez med macedonskima *k'* in *g'* in čakavskima *č* in *dj*; naglaša celó, da utegnejo biti macedonska narečja s čakavskimi v historijski zvezi, da so nekaj macedonska narečja bila v óžji zvezi s čakavskimi in zapadno slovenskimi, dà, on to macedonsko-čakavsko dialektiško ligo stavlja celó v nasprotje s srbohrvaščino, zakaj on piše: »Dieser Zusammenhang musste einerseits durch den von Norden hereindringenden kroatisch-serbischen Keil, andererseits durch die nördliche Ausbreitung der Albanesen zerschnitten oder noch weiter auseinandergerissen werden.« Vse to trdi samó radi tega, ker misli, da v izgovoru macedonskega *k'* in *g'* in čakavskega *č* in *dj* ni nobene razlike, ali da je vsaj samó minimalna. On pravi, če je tukaj sploh kaka razlika, to je samó ta, da je artikulacija macedonskih glasov dalje zadaj, nego pri čakavskih glasovih. V tem pa baš tiči razlika med palatalnim *k'* in mehkim čakavskim *č* — *č'*! To se nikakor ne smé trditi, da je čakavski *č* isti glas kakor macedonski *k'*, med

obema je dovólj razlike celó za slabo uho. Prezrl je pa pisatelj, da se č tudi v čakavskih narečjih ne govori povsod jednako, da se v južnih pokrajinah že mnogo bolj bliža, rekel bi, hercegovskemu izgovoru, da tedaj v tem slučaju ni jednosti med vsemi čakavskimi narečji. Kakó mi hoče pisatelj s svojo hipotezo to pojasniti, da se ravno v ónih krajih srbohrvaškega govora, kateri je najbliže Macedoniji, govori takov č, o katerem tudi on ne misli, da je isti glas kakor macedonski č? Na to mi morda odgovori, da takó daleč ni nikoli sezala čakavščina, toda priznati moramo, da je čakavski izgovor č nekdanj sezal mnogo dalje na jug nego danes; priznati moramo tudi, da je dubrovniški govor v stari dóbi imel precěj čakavskih znakov in da med čakavskimi in štokavskimi narečji ni nobenega skoka, da jedno prehaja polagoma v drugo. Če pa ni sezal ta izgovor takó daleč na srbski jug, tedaj tudi ni genetiške zveze z macedonskimi narečji.

Če bi se res dalo dognati, kar se Masingu ne dozdeva nemogoče, da so Čakavci v sedanje kraje prišli s severa šele nekoliko pozneje, to bi nikakor ne podpiralo pisateljeve teorije o sorodnosti macedonskih in čakavskih narečij, nego porazilo bi jo popolnoma. Pisatelj menda vendar neče trditi, da so se Slovani v Macedoniji naselili šele pozneje in to iz severa. Jaz ne najdem v čakavskem narečji nobenih dialektičkih črt in posebnostij, po katerih bi bila upravičena trditev, da nekdanji Čakavci niso pripadali srbohrvaškemu plemenu, nego da so bili v ožji jezikovni sorodnosti z macedonskimi Slovani nego s srbohrvaškimi sosedi. Vse one jezikovne posebnosti, katere je sestavil Rački v Arhivu IV. str. 254. in 255., ne dokazujejo tega. Mnogo verjetneje se mi pa dozdeva mnenje, da so se Čakavci v sedanje pokrajine naselili prej, nego se navadno misli, da so zasedli sedanje pokrajine že skupno z Avari. Samo razloga ne najdem, zakaj bi se to trdilo samo o Čakavcih; meni se vidi, da Srbi in Hrvati niso prišli šele v prvi polovici VII. stoletja v sedanja bivališča, kakor to poroča Porphirogeneta, nego da so bila srbohrvaška plemena že med onimi Slovani, o katerih navalih na balkanski polotok poročata Jornandes in Prokop.

Tudi s tem se nikakor ne moremo strinjati, kar uči Masing o sorodnosti jugoslovanskih jezikov na str. 105: »Wenn es richtig ist, dass die österreichischen Slovenen mit den Bulgaren so nahe verwandt sind, wie Miklos. lehrt, beide also Glieder des einen slovenischen Stammes sind, so zerfiel die Sprache dieses Stammes seit Alters in zwei Hauptabtheilungen, in deren einer, der nordöstlichen, die alten Lautgruppen *tj* und *dj* durch *št* resp. *žd* ersetzt wurden, während in der anderen, der südwestlichen, die genannten Gruppen andere Entwicklungswege einschlugen.« Ne oziraje se na to, da taka klasifikacija jezikov, katera se opira jednostransko samo na jeden znak, nima znanstvene podlage, ne smemo prezreti, da severoiztočni skupini

ne odgovarja jedna skupina, nego najmenj dve; v jedni je refleks ónih *tj* in *dj* glas *č*, *j*, v drugi pa *č'* in *j'* (*dj*). Če se vprašamo, kaj je privedlo pisatelja do tega, da je spravil tudi slovenščino v nekako ožjo zvezo z macedonskimi narečji gledé na *k'* in *g'*, reči moramo, da jedino grafika brižinskih spomenikov. Pravim grafika in ne jezik brižinskih spomenikov, zakaj da bi se *k* v *choku* etc. res bil izgovarjal kakor *k'*, to še ni dokazano in se tudi ne bode dalo dokazati. Takisto upravičeno bi smeli trditi, da je tudi starosrbščina imela glasove *k'* in *g'*, ker nahajamo v starih cirilskih listinah mnogokrat *k'b* in *g'b* in celó *k* in *g*, kjer se govori danes jedino *č'* in *dj*. Da, pisatelj celó misli, da se je v omenjenih slučajih v jeziku brižinskih spomenikov ta *k* morda trdo izgovarjal — on pač veruje slepo nepopolni grafiki teh spomenikov.

Mnogo zadovoljnejši smo pa z ónimi poglavji, kjer nam pojasnjuje pisatelj naglas v macedonskih narečjih. Njega zasluga je, da nam je odkril pravilo v naglasu nekaterih macedonskih narečij. Ta zasluga mu tudi ostane, če se morda tudi njegova razlaga macedonskega naglaševanja ne vzprejme. Sploh je jako težko razlagati take pojave, dokler ni več gradiva nabranega za naglaševanje iz omenjenih pokrajin. Po Masingu se delé macedonska narečja gledé na naglas v dve skupini, v zapadno in iztočno. V zapadni skupini je zopet opaziti razliko med narečji severozapadnimi in jugozapadnimi. Masing nas je opozoril, da stoji v severozapadnih narečjih naglas v dvozložnih besedah vedno na predzadnjem, v večzložnih pa na tretjem zlogu. To pravilo je opazil pri govoru dveh Macedoncev in ga našel tudi v nekaterih tekstih, kjer je zaznamovan naglas. To pravilo lahko zdaj potrdimo iz ónih pesmij, katere je Šapkarev objavil v svojem »Sborniku o bŭlgarski narodni umotvorenija«. Knjiga I, zv. 1. in 2. Z Masingovim opazovanjem se strinja tudi to, kar poroča Šapkarev v svojem zborniku v uvodu str. 19., kjer pravi, da se gledé na naglas delé macedonska narečja v dve glavni skupini; na vsi zapadni stráni stoji naglas kolikor mogoče oddaljeno od zadnjega zloga, v ostalih narečjih je pa naglas na predzadnjem zlogu in v nekaterih slučajih celó na zadnjem zlogu. Iztočna macedonska narečja se bržkone v naglaševanju bližajo že bolj pravim bolgarskim narečjem. Čudim se pa, da pisatelj, kateri je pri srbohrvaškem naglasu takó natančno in podrobno razločeval najmanjše nianse, ničesar ni omenil o kvantiteti zlogov v macedonskih narečjih in da molči popolnoma o tem, koliko različnih naglasov je v teh narečjih. V mnogih macedonskih narečjih ni samó kratkega naglasa $\grave{}$, nego v gotovih slučajih nahajamo tudi dolgi naglas $\acute{}$, večinoma v zlogih, kateri so nastali po kontrakciji. Tudi kratek naglas ni vedno padajoč, nego v nekaterih slučajih je slišati naglas, kateri se bliža mnogo bolj srbskemu $\grave{}$ nego srbskemu $\acute{}$. Trditi smemo tedaj, da imajo tudi mace-

donska narečja dolge zloge in tudi muzikaličen naglas, in tedaj je krivo, če uči Massing (str. 131.) o macedonskem govoru, da ne pozna nobenih razlik v kvantiteti.

S pisateljevim nazorom, da je omenjeni naglas v severozapadni skupini nastal po vplivu starega romanskega elementa, da so tedaj naglas iztočnoromanskega narečja prijeli novodošli Slovani macedonski, ne moremo se strinjati, zakaj baš v teh severnih pokrajinah izvestno romanski element ni bil nikoli takó silen kakor v bolj južnih in iztočnih pokrajinah, in vendar celó tam ne opažamo nobenega tujega vpliva v bolgarskem naglasu. Ta nekako nepremični naglas, nagibajoč proti početku besede, razvil se je na domačih tleh; tedaj vidimo v teh narečjih tudi pri naglasu isto, kar se dá opazovati tudi pri glasoslovji in oblikah, da se namreč ta narečja nekako bližajo srbohrvaškemu govoru. To bi smeli že sklepati po geografskem položaji, ta narečja so že blizu srbohrvaške zemlje in imajo tedaj tudi že nekaj črt, katere spominjajo na srbohrvaščino, če jih tudi po vsem značaji smemo prištevati še bolgarskemu jeziku. — Upajmo, da dadó lepe Masingove opazke o naglasu macedonskem povod, da se prične znanstveno preiskovati tudi naglas macedonskih govorov, zakaj tudi to bode mogočen faktor pri znanstveni klasifikaciji jugoslovanskih jezikov in narečij. *V. Oblak.*

XI.

M. Murko, Zur Erklärung einiger grammatischer Formen im Neuslovenischen. (Separatni odtisek iz Fagičevega Arhiva für slav. Philol. XIV, str. 89.—115.) 1891, 8°.

V petih poglavjih pojasnjuje in razlaga pisatelj nekatere slovanske oblike in se pri tem vestno ozira na jednake tvorbe v ostalih slovanskih jezikih. Pri razlaganju hodi nekolikokrat tudi nova pota; sósebnost je treba omeniti, da je pri razlagi enklitiških oblik opozoril na princip ritma v jeziku, na kar se je do sedaj oziralo le malo ali skoraj nič. Zasluga pisateljeva je, da nas je opozoril na nekatere posebnosti, katere smo malone vedno prezirali; takó je sestavil v četrtem poglavju lepo število primerov, v katerih je pronominalna oblika *ga* samó partikula brez posebnega pomena, n. pr. *vekše od eti druge zapovedi nega*, in je sedaj dopolnil Miklosicha Vgl. Gramm. IV², 358. Kadar bode iz različnih slovanskih narečij zbranih mnogo takih primerov, bode šele mogoče dovoljno pojasniti s sintaktičkega stališča ta pojav, oziraje se na sorodne slučaje v drugih slovanskih jezikov.

V prvem poglavju govori pisatelj o dat. loc. sgl. *jej, ji*. Po pravici se upira Murko razlagi Miklošičevi, kateri uči, da se v tvorbi tega sklona slovenski zapad in iztok razločujeta, da se na zapadu tvori ta sklon od

prvotnega debela, na iztoku pa od debela *jeja*. Mi sploh nimamo dovolj vzrokov, da bi smeli govoriti pri sklanji zaimka *je* o dveh debelih; oblike kakor *jeje* so nastale po vplivu analogije. V tem se tedaj strinjam popolnoma s pisateljem; nesrečna se mi pa dozdeva nova po Miklosichu prikrojena razlaga. Po pisatelji se je oblika *ji* razvila iz *jej*, *jě*, *ji*. Jaz ne poznam nobenega slučaja, v katerem se bi bil v slovenščini v takem obsegu iz *ej* razvil *ě*; pisatelj sicer pravi »entsprechend anderen lautgesetzlichen Vorgängen«, toda dostavil ni, na katere slučaje je mislil pri tem; kar potem omenja o *než* iz *neje*, ne spada semkaj, zakaj tukaj imamo kontrakcijo, in sicer kontrakcijo, sezajočo v jako staro dōbo. Tudi na *nēmem* se ne moremo ozirati, ker je baš ta oblika v mnogih narečjih in starih pisateljih nekaka izjema; pri nji nahajamo namreč navadno *nīmam*, kakor tudi *nī* v ónih narečjih in pisateljih, kjer odgovarja naglašenemu *ě* ne samoglasnik *i*, ampak *ej*. Jaz sem pri razlagi oblike *ji* vedno mislil na vpliv sestavljene sklanje, in to se mi še zdaj dozdeva najverjetnejše. V vseh starejših virih od XVI.—XVIII. stoletja nahajamo mimo historiskih oblik *jej*, *njej*, že *ji* *nji* in sicer mnogokrat v istem slučaji in položaji in v jednako naglašenem zlogu sedaj to, sedaj óno obliko. To bi bilo nemogoče, ako bi se bila glasoslovnim pótem oblika *ji* razvila iz *jej*. Sploh lahko opazamo v slovenščini kakor v vseh slovanskih jezikih, da sta pronominalna in sestavljena sklanja vplivali druga na drugo.

Pri razlagi *n* v takih primerih kakor *únj*, *suiti*, *vyňšla*, pridružil se je pisatelj Miklosichu, kateri tudi ni vzprejel razlage Baudouina de Courtenayja. Murko piše o tem: »*n* kann nach meiner Überzeugung in allen Fällen nicht anders erklärt werden, als *l* zwischen den Labialen und präjortirten Vocalen oder *l* und *d* zwischen *sr*, *sr*«. Pri Baudouinovi razlagi nas moti zlasti to, da bi se bil ta *n* od tako maloštevilno organiskih primerov razširil tako silno. Miklosichov ugovor, da bi pri tej razlagi morali pričakovati *szn otocno* kakor *двмг*, ni popolnoma upravičen, zakaj zveza v tem slučaji ni bila nikoli takšna, kakor n. pr. v slučaji *svniti*; samó v zadnjem slučaji je prava kompozicija. Po Miklosichu bi morali pričakovati tudi *sq bogomv*, in tega vender ni. Vsekako bode pa treba pri tem zagonetnem vprašanji še novih studij, seosebno bode treba določiti, ali se je v primerih kakor *semnákky* etc. takisto pojavil *n* kakor v *svniti*. Zasluga Murkova je, da je na to opozoril in iz nova sprožil to vprašanje. Omeniti hočem samó, da se na str. 99. pisatelj ni dovolj jasno izrazil o usodi *n* v različnem položaji v slovenskih narečjih. Pravilo je to, da se je v ónih slovenskih narečjih, v katerih se je iz *n* razvil nekak *jn*, pojavil ta *jn* samó takrat, če se je mogel naslanjati na samoglasnik stoječ pred njim, za soglasniki je pa ostal *n*, ali pa se je v nekaterih narečjih iz njega izcimil trd *n*.

Najobširneje govori pisatelj o različnih skrajšanih oblikah glagola *būda*. Tukaj je tudi nekaj praktičnih opazk; takó beremo na str. 114.: »Ganz falsch ist aber die Lehre, die vollen Formen seien orthoniert, die kurzen enklitisch und ebenso die Mahnung, dass die vollen Formen in der Schriftsprache vorgezogen werden sollen«. To je zopet drastičen primer, kako so si pri nas nekateri slovníčarji svojeglavno izmišljevali pravila in kakó se je servum pecus oklenil vsakega takšnega modernega »pravila«. Zanimivo je to, kar nam pripoveduje pisatelj o primerih, kjer se je končnica izpreobrazila v samostalno besedo; najbolj poučen je primer *mo* (= bom) že *pisal*. Z mojo razlago krajših oblik *bom*, *boš* etc. ni pisatelj popolnoma zadovoljen. Jaz mislim, da nam zgodovinski razvitek kaže dovolj jasno pot razlagi. Da bi pri obliki *bom* bil samoglasnik *e* izpadel že v najstarejši dóbi slovenske pismenosti v zlogu, kateri je sledil naglašenu, to se ne bode dalo dokazati. Oblike *hočmo*, *hočte* nikakor ne dokazujejo, da je v njih izginil *e*, zakaj v njih tega samoglasnika nikoli ni bilo. Te oblike je treba po nje izvoru ločiti od praesent. *hočemo* etc.; razvile so se naslanjaje se na stari imperativ (optativ) *hoč*, katerega nahajamo mnogokrat, sósebnó v Krelji. Oblike *hočte* etc. nahajamo samó v ónih starih pisateljih, kateri pišejo tudi *hoč*. Sicer pravi pisatelj: »Hauptsächlich mag zum Ausfall des Bindevocals der Imperativ beigetragen haben.« Tudi s tem ne izhajamo; to bi lahko veljalo za drugo polovico XVII. stoletja in za XVIII. stoletje, nikakor pa ne za XVI. in malone vse XVII. stoletje. V tej dóbi izvestno še ni naglašeni *i* izginil; oslabil je samó v kratek *i* in pozneje v polglasnik; celo tega ne moremo trditi, da bi se bil že v XVI. stoletja razvil polglasnik iz kratkega *i*. Oblike *bom* etc. pa sezajo pri nas v mnogo starejšo dóbo. Zató moram prav odločno ugovarjati v tem slučaju mnenju »ein Rückschluss von den heutigen Verhältnissen auf ältere ist nach meiner Ansicht zulässig.« Če v Kuzmiči beremo *sodte*, ne smemo pozabiti, da takih oblik ni še v XVII. stoletji, še menj pa v XVI. stoletji. Glavna razlika med našim *bom* etc. in maloruskim *bu*, *beš* etc. poljskim *beeš*, *bee* je ta, da so zadnje oblike novejše tvorbe, naš *bom* se pa dá iz iste dóbe navesti kakor *bodem*. Sicer pa še ni popolnoma gotovo, je li maloruski *bu*, *beš* res nastal iz *budu*, *budeš*. Priznavati pa moramo, da je tudi pri teh oblikah pisatelj sestavil lepo gradivo in nam podal sósebnó precéj primerov enklitiških oblik tega glagola.

V. Oblak.

Celje, 30. VIII. 1891.

XII.

Hrvati i Hrvatska, studije Vjekoslava Klaića. 1. Ime Hrvat u historiji slavenskih naroda. U Zagrebu na prodaju u knjižari dioničke tiskare 1890. 8° 65 str.

V tej drobni toda zlata vredni knjižici, ki je nastala iz raztresenih člankov v »Vienci«, razjasnjuje neutrudni raziskovalec hrvaške zgodovine prof. Vj. Klaić, po katerih slovanskih zemljah je stanovalo pleme hrvaško. Z nepobitnimi zgodovinskimi viri je dokazal učeni zgodovinar, da je bilo ime Hrvat v srednjem veku razširjeno po vseh slovanskih zemljah na jugu, severu, zapadu in severoiztoku evropskem in da se je le sčasoma izgubilo, ko so se druga slovanska plemena okrepila in s svojim imenom iztisnila ime hrvaško. To se je zgodilo večinoma v X. veku. Ime hrvaško je bilo prej takó razširjeno po zemljah slovanskih, da je bilo morda celó genetiško, kakor misli omenjeni pisatelj.

V slovenskih zemljah so ostali zgodovinski ostanki imena hrvaškega do dandanes. Takó je na severnem Štajerskem med Ljubnom in Judenburgom kraj, ki se zove Kraubat. To ime sta tolmačila celó nemška zgodovinarja M. Felicetti in Krones v tem zmislu, da je bil to nekov predel ob Muri. Nedvojbeno je, da je bila tukaj slovanska župa »Hrvati«, ki se je zvala po istoimenem plemeni, katero se je naselilo v te kraje morda že v 6. ali 7. veku. Tudi na Koroškem je v okolici miljskega jezera kraj, katerega imenujejo tamošnji Nemci Kraut. To ime je pa izkvarjeno iz srednjeveškega »Chrowat«. Vsaj takó se čita to ime v neki listini leta 1190. Celó na toblaškem polji je bil po neki listini »pagus Croudi« = Hrvati. Nedvojbeno je v tem, da je bila v stari Karentaniji v X. veku slovenska župa, ki se v spomenkih zove »pagus Crouati«, in sicer v središči današnje Koroške, ravno na Gospevetskem polji, kar dokazujeta razven slovanskih zgodovinarjev tudi že omenjena zgodovinarja M. Felicetti in Krones. Prebivalci te župe so bili bržkone óni Hrvatje, katere je vodil v boj Adalbero, vojvoda koroški, ko se je vzdignil leta 1035. proti cesarju Konradu II. Saj nimamo pravega dokaza, da bi se bil omenjeni vojvoda zjedinił s tedanjim hrvaškim kraljem Štefanom I. proti omenjenemu nemškemu vladarju, nego da je v boj vodil le svoje podložnike.

Sósebno važno je, kar piše dotični pisatelj o imeni »Hrvat« v srbskih zemljah. Vredno in potrebno bi bilo, da bi ta oddelek prebrali óni srbski pisatelji in književniki, ki se trudijo dokazati po svojih spisih, da so Bosna, Hercegovina, južna Dalmacija in Črnagora od starine srbske zemlje in da je dubrovniška književnost srbska. Z neovrznimi dokazi iz domačih in bi-

zantinskih zgodovinskih virov je pobil prof. Klaić trditev o Srbstvu dotičnih dežel. Prav takó navaja dokaze iz spisov samih srbskih pisateljev iz 16.—19. veka, da celó iz samega Vuka Karadžiča, po katerih je bila dubrovniška književnost nedvojbeno vedno le hrvaška in nikdar srbska. V potankosti teh dokazov se ne moremo spuščati, akotudi so jako zanimljivi. Za sedanje odnošaje je ta oddelek prav umesten, zakaj že iz davna se ni od srbske strani Hrvaštvo takó napadalo, kakor ravno v novejšem času. Vsakdo, ki se bavi bodisi s politiškim, bodisi s književnim razvitkom národa hrvaškega, moral bi to razpravo znati na pamet, da bi mogel tem spretnjeje odbijati vse neupravičene napade na Hrvaštvo.

Tudi v ruskih zemljah se nahaja ime Hrvat že v prastarem času, predno so takó zvani Varjagi (?) zjediniili vsa slovenska plemena v jedno državo rusko. Nestor (od leta 1056.—1118.) sam navaja Hrvate za sosede Dudlebom, Radimičem in Vjatičem; vender pa ni opredelil natanko njih prebivališča. Slavni ruski zgodovinar Solovjev misli, da so stanovali Hrvatje okolo reke Buga na Volinji in da so Dudlebi in Bužani samó dve betvi hrvaškega plemena.

Ruski geograf Barsov pa daje hrvaški zemlji še večji obseg. Po njegovi trditvi so bili Hrvatje razširjeni po denašnji iztočni Galiciji, da pač po severoiztočni Ogerski, sósebnó pa po Črnem lesu na Ogerskem. Po Barsovu bi bili tedaj denašnji Malorusi na Ogerskem, Galiciji in Bukovini potomci Hrvatov ruskih, zakaj po njem je bilo to pleme naseljeno po zemlji od izvira Visloka in Sana na jugu do Tise in nje pritoka Samoša; na severu pa se je širilo do Visle, a na iztok do Dnepra. Tudi hrvaški zgodovinar se zлага s temi nazori. Toda če se tudi ne dadó meje opredeliti natanko, vender je gotovo, da je bilo hrvaško pleme koncem IX. veka mnogoštevilno in krepko ter da je stanovalo po denašnji iztočni Galiciji in v denašnjem ruskem Podolji. Hrvatje so živeli, kakor ostala plemena ruska, popolnoma slobodno, dokler jih ni nadvladal v X. veku Oleg (879.—912.). Nestor imenuje tudi Hrvate med ónimi plemeni ruskimi, s katerimi se je vzdignil Oleg leta 907. na Carji Grad. Za kneza Vladimira (980.—1015.) je dobila zemlja ruskih Hrvatov po mestu Vladimiru ime kneževine vladimirske, in to ime se je vzdržalo do dandanes. Po Lebedkinu (»Zapiski imperatorskago ruskago geograf. občestva«, III. zv. S. Peterburg. 1861.) živi v volinski guberniji še sedaj kakih 17.000 Hrvatov.

Kakor povsod, takó so se delili slovanski prebivalci na denašnjem Češkem iz početka na več plemen. Med vsemi je bilo vsekakor najjačje češko, ker je sčasoma zavládalo vsem ostalim plemenom in uredilo češko državo. Toda zraven Čehov se spominjajo tudi Hrvatje, in sicer dve plemeni (Chrovati et altera Chrowati), kar nam dokazuje listina nemškega ce-

sarja Otona II. iz leta 973., ko so bile opredeljene meje novoutemeljeni praški škofiji za kneza Boleslava II. Pobožnega (967.—999.) Stanovali so pa takrat Hrvatje v današnji severoiztočni Češki do Krkonoš, potem v jugoiztočni Češki do Morave, tedaj v vsem porečju gorenje Labe od nje izvira v Krkonoših in na zapad še nekaj preko nje sotoka z Jizero. V zemlji jizerskih Hrvatov, kjer je vladal oddelni knez Boleslav, mlajši brat češkega kneza Večeslava, bilo je stolno mesto Boleslava (sedaj Stara Boleslava); v zemlji drugega plemena okolo gorenje Labe, bila je pa Ljubica glavno mesto slavne porodice Slavnikovcev, iz katere je bil tudi sv. Vojteh, drugi škof praški († leta 997.). Drugo važno mesto je bilo Chlmec, današnji Kraljev Gradec, kjer so stanovali znameniti Dobrosłaviči.

Ko je po smrti sv. Večeslava prevzel vladu njega morilec Boleslav I. Grozni (935.—967.), izgubili so jizerski Hrvatje svojo samostalnost. Tem mogočnejše je bilo prav takrat drugo pleme hrvaško za vladarje Slavnikovcev. Ali koncem X. veka propadejo tudi Slavnikovci prav tragiški v borbi z Boleslavom III., knezom češkim, ki se je združil z njih sovražniki Vrševiči. Leta 996. je bilo pokončano tudi njih glavno mesto Ljubica in vladajoča obitelj pomorjena. Tako je izgubilo tudi drugo pleme hrvaško vso moč in se je kakor prvo popolnoma zjediniło s češkim, ali v XI. veku se ne spominja nič več njih ime. Samo neka krajevna imena (3 Charvaticce, Charwatec) pričajo, da je nekdanj stanovalo tukaj mogočno pleme hrvaško.

Na Moravskem so se stopila slovanska plemena v jedno državo kakih sto let prej, nego na Češkem; zato je tudi njih imena prej izgubila. Vendar da je živeló tudi tukaj pleme hrvaško, dokazujejo imena vasij, ki so se vzdržale do dandanes. Tako na pr. sêlo Charvath pri Olomuci. Nedvojbeno je, da so v olomuškem kraji stanovali Hrvatje in da so mejasili s Hrvati v iztočni Češki.

Da je živeló hrvaško pleme v polabskih Slovanih, ne moremo dokazati z zgodovinskimi viri, pač pa je bilo tukaj nekoliko naselbin tega imena, kar je že Šafařík navedel v svojih »Starožitnostih« (II., str. 612.). Ta imena so se še do dandanes vzdržala na reki Sali kot Gross-Corbetha in Sand-Corbetha (Jagičev Archiv V., str. 343.).

»Obšli smo po redu vse današnje slovanske národe«, piše prof. Klaić, »in smo našli, da je bilo ime Hrvat poznato malone pri vseh in da se je ž njim ponašalo vsaj po jedno pleme v vsakem národu. Našli smo Hrvate v Alpah, v planinah balkanskega polotoka, v Karpatih in Tatrah, v čeških Krkonoših in Sudetih, končno tudi na bregovih Sale. Istina, tudi druga imena slovanskih plemen nahajamo zajedno na dveh, treh mestih, ali vendar nobeno med njimi ni bilo pri starih Slovanih tako razširjeno, kakor ravno ime Hrvat. Ime srbskega plemena na pr. ne živi samo na jugu na

balkanskem polotoku, nego tudi na severu pri polabskih Slovanih; ali zato mu ni sledú niti v zemljah slovenskih, niti ruskih, niti čeških.◀

Še nekaj moramo omeniti. Ime Hrvat smo našli največkrat v zgodovini slovanski X. veka. Potem vse bolj gine, ker prevladujejo druga imena. Toda ako je bilo ime Hrvat v X. veku tako razširjeno, da ga je bilo malone v vsakem národu slovanskem, ali ni bilo morda pred X. vekom še bolj poznato in razširjeno? Ali ni bilo morda ime Hrvat nekdanj genetiško?

Pa kaj Hrvatov ni bilo v poljskih zemljah? O tem izpregovorimo v drugi studiji o »Veliki ali Beli Hrvaški«.

Ta studija ravnokar izhaja v »Vienci«. Kadar bode dovršena, izpregovorimo tudi kaj o nji. S—a.

XIII.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain. IV. Jahrgang, 1891.

Letošnje izvestje muzejskega društva se razločuje od lanskega sósebn po tem, da prinaša razprave v nemškem in slovenskem jeziku. Vsebina slovenskih razprav je bila že objavljena v našem listu, treba je tedaj še poročati o nemškem delu, ki podaja razven društvenih stvarij pet razprav zgodovinske in dve razpravi prirodoslovne vsebine.

Prvo razpravo »Kunstgeschichtliches aus Unterkrain« je spisal gosp. Konrad Črnologar, konservator v Št. Vidu pri Setišini. Najiminitnejši umotvori v Ljubljani in na Kranjskem sploh so iz prve polovice XVIII. veka. Iz romanske in gotske dōbe se je ohranilo premičnih umotvorov primeroma malo, ker so bili izdelani od razrušne tvarine in ker jih je uničila verska gorečnost za protireformacije. Toda stavbe so se ohranile malone vse, dasi v izpremenjeni obliki. Najčešče se nahajajo poligonski kori z gotskim obokom, semtertjã ploščato stropje ali pa moderno obokane ladje s četverokotnimi okni. Najpomenitejšo cerkev iz romanske dōbe ima Setišina, najstarejša in najbogatejša cistercija na Kranjskem. Dimitz in Hitzinger krivo poročata, da jo je dal opat Jakop Reinprecht leta 1625. sezidati na novo. Gospod Črnologar, ki si je ogledal vse natanko, našel je v podstrešji petnajst celih in pet deloma ohranjenih oken s krožnimi oboki. Iz tega in drugega je posnel, da je bila cerkev nekdanj triladijska stolpna bazilika s ploščastim stropom, katero so pa za gotike toli preinačili znotraj in zunaj, da je težko poznati nje prvotno obliko. Tam, kjer je bila apsida, postavili so poligonski korni sklop in morda tudi gotski obok namesto romanskega, nad četvorom pa 9 m širok nadstrešni stolp z gotskimi zvočnicami.

Po zlogu slične cerkve so v Šmárij pod Ljubljano, v Št. Vidu pri Sètičini in v Gorenji Dragi, mali podružnici višnjegorske župnije. V okrožji jedne ure hodá je naletel g. Črnologar na štiri zanimljive cerkve, zidane v romanskem zlogu. Iz tega je izvajati, da niso bile romanske stavbe na Kranjskem nenavadne. Natančna in sistematiška preiskava vseh cerkvâ bi do gnala, da je bila romanskemu zlogu na Kranjskem večja veljava, nego se je menilo doslej. V naslednjem popisuje gosp. konservator gotske cerkvene stavbe v Trebnjem, Mirni Peči, Novem Mestu, Št. Martinu pri Litiji in nekatere druge iz imenovane dôbe. Pri tem navaja še druge umotvore, kakor slike, okraske, kipe ter ocenjuje njih pravo vrednost. Semtertjâ dodaja zanimive zgodovinske drobtinice, katere je pobral iz arhivnih virov, župnih matic ali iz spomeniških nadpisov. Ves spis obseza mnogo pristnih in zanesljivih podatkov k zgodovini umetnosti na Kranjskem, in nádejamo se, da g. Črnologar jednako temeljito preišče tudi druge cerkve na Kranjskem.

Drugi spis obseza končni del starega »Kočevskega urbarja od leta 1574.«, o katerem smo že poročali v lanskem letniku. Hvaležni smo pisatelju, da je v poslednjih dostavkih priobčil tiste graščinske ukaze, ki urejajo davščine, tlako, desetino, vinsko in žitno mero, užitek graščinskih gozdov (les, žir, želod), lov polhov, ptic in drugih lovskih živalij, ribarstvo, pravosodje, mitninstvo, sejmsko in krčmarsko pravico. Naposled stoji vodilo, po katerem je ravnati graščaku s svojimi podložniki, kadar gré za njih davščine, dedinske in druge pravice. Sosebno je omeniti, da se nahajajo v napomenjenem urbarji nekateri prav stari slovenski izrazi, kakor: župa, župnica, goršek (gorščak) (Supp, Suppnicza, Suppgründtl, Gorscheckh oder perghambtmann) in celo nekatere pravice in dolžnosti, katere so nekđaj po fevdnem redu imeli naši župani.

Potem čitamo »Kratka zgodovinska poročila«, katera je spisal gosp. prof. S. Rutar. V prvem spisu, »Kranjci pred Zagrebom leta 1529.«, kaže pisatelj, da so naši predniki v tem zgodapolnem letu storili svojo dolžnost domá in po drugih deželah. Po smrti Ludovika II. (leta 1526.) je izvolila na Ogerskem habsburška stranka Ferdinanda I., nasprotna Ivana Zapoljo za kralja; jednako so se razcepili glasovi v postranskih ogerskih deželah. Hrvaški plemiči so se leta 1527. izrekli za avstrijskega vladarja, samo županije zagrebška, križevska in varaždinska so odlašale svojo odloko; nekateri veljaki so celo izjavili, da hočejo rajši služiti Turke, nego Nemce. Na čelu neodločni stranki sta bila Krištof Frangepan, grof senjski, in njegov prijatelj, Šimen Erdödy, škof zagrebški. Prvi je zahteval za svoj glas od Ferdinanda I. najvišje vojno poveljništvo in banstvo hrvaško, drugi gronsko nadškofijo. Ker je Ferdinand odklonil njiju zahtevo, prestopila sta v tabor Ivana Zapoljskega, ki je prvemu podelil banstvo, drugemu pa bogato ško-

fijo jagersko (Erlau). Da se užuga nezvesti in nepokorni škof zagrebski, naročil je Ferdinand kranjskim in štajerskim stanovom nabrati vojsko, grofu Thurnu pa zbrano vojsko odriniti na Hrvaško in zasesti škofji grad v Zagrebu. Grof Thurn bi bil bržčas premogel posadko, da ni moral na povelje hitro oditi proti Dunaju, katerega so že oblegali Turki. Prišel je s svojo vojsko na Dunaj istega dne (dne 21. kimovca), ko so jeli Turki oblegati mesto. Kako hrabro so se vedli Kranjci za obleganja, izpričujejo dovólj sodóbní zgodovinski viri.

V drugem poročilu »Archivalisches aus Krain« dokazuje prof. Rutar, kje sta stala nekdanja vipavska grada »Stari grad« in »Tabor«, in kako in kdaj je dobila rodovina Lanthieri graščino vipavsko in rifenbersko v svojo last; naposled navaja najiminitnejše rodbinske listine, kronološko urejene od leta 1518. do leta 1722.

Poslednji spis obseza strogo znanstveno oceno Kronesove knjige »Die deutsche Besiedelung der östlichen Alpenländer«. Prof. Rutar priznava, da je Kronesova knjiga za teritorijalno zgodovino notranjeavstrijskih deželá visoke vrednosti, vendar je v marsikaterem oziru površna in tendenciozna, sósébnó takrat, kadar gré za naselitve Slovencev. Presojevalec izpodbija Kronesovo trditev, da so se Nemci že od leta 824. naseljevali po naših krajih, in dokazuje, da se je Nemštvo šele po bitki na Liškem Polji (leta 955.) širilo po slovenskih alpskih deželah. Sedanja nemška krajevna imena ne dokazujejo, da so se nekdanj Nemci gostó naselili na slovenski zemlji, zakaj Nemci so slovenska krajevna imena ali prevajali ali pa krojili po svojem izgovarjanji. Prof. Rutar sklepa svojo temeljito in nepristransko oceno z nastopnimi značilnimi besedami: »Ne zadošča, vzeti v roke imenik nemških krajev na Kranjskem in potem reči, tú pa tam so se naselili Nemci, temveč vprašati je, kakó se je glasilo prvotno ime kraja in kdo mu ga je dal.«

V prirodopisnem delu nadaljuje prof. V. Voss pregled kranjskih gliv »Mycologia Carniolica«. Sósébnó natanko in uspešno je preiskal obličaste in kolutaste glive (Sphaeriaceae in Discomycetes); nekatere je bolje uvrstil, nekatere prvič opisal, pri nekaterih je našel drugo novo podlago. Najzanimljivejša se nahaja v oddelku kolutastih gliv; dala je povod, da se je uredila nova rastlinska vrsta »Stictophacidium«. Našel jo je č. gosp. Š. Robič na župnem vrtu na góri Sv. Ulrika pri Cerkljah. — Prihodnje leto izide konec te zanimljive razprave.

Drugi prirodopisni spis prof. F. Seidla »Das Klima von Krain« obseza uvod in prvi del obširne znanstvene razprave, ki se bode nadaljevala v nastopnih letnikih. Kakor vidimo iz načrta, slikal bode pisatelj vse klimatiške razmere naše dežele in vse pojave, ki značijo srednje stanje

ozračja v dotičnem delu svetá, kakor temperaturo, vlažnost, oblačje, padavine, zračni tlak, tok zraká in vzajemno delovanje vseh teh faktorjev. V letošnjem izvestji opisuje prof. Seidl samó meteorološka opazovališča na Kranjskem in temperaturne razmere v normalni dóbi od leta 1851. do 1880. leta; v prihodnjih letnikih bode naslikal tudi druge razmere iste dóbe. Vsi, ki se zanimajo za prirodoslovno poznavanje naše domovine, bodo prof. Seidlu hvaležni, da se je prvi lotil naporenega dela, čegar namen je v skupni razpravi opisati podnebje kranjske dežele. Ko bode delo dovršeno, izpregovorimo več.

Iz tega pregleda vidimo, da je vsebina letošnjih izvestij mnogovrstna in poučna. Žal, da tudi letošnji letnik nima nobene arheološke razprave; takisto pogrešamo kazala. Upajmo, da se oboje popravi v naslednjem letniku!

Anton Kaspret.

Slovniški razgovori.

II.

(Konec.)

Na istem mestu piše g. prof. L. P.: »In čudno je tudi to: Sedanjike perfektivnih glagolov imenujemo vsakodóbnne in neomejene, na drugi stráni bi jih pa izključevali od sedanjosti. Če bi takov sedanjik ne mogel biti pravi sedanjik, potem bi ne bil vsakodóben in neomejen; taka izključitev bi bila precejšnja omejitev.* — Niti ta dokaz ne stoji; opira se na etimologijo besede *aorist* (ἀόριστος = ž privativum in ὀριστός sc. γρόνος = ne — omejen), a ne na te besede bistvo in stvarni pomen; torej je ta dokaz one vrste zofizem, kateremu pravijo logiki „σχημα τῆς λεξέως“ ali „figura dictionis“. Debal („Propädeutische Logik“, Wien, 1874, p. 170.) pravi, da je to „Verwechslung der formellen, grammatischen u. logischen Bedeutung eines Wortes mit der sachlichen“. Takisto bi lahko trdil, da je grški ἐκωσα = λύω, t. j. pravi sedanjik, »ker sicer bi aorist ἔλωσα ne bil vsakodóben in neomejen, ako ne bi smel biti pravi sedanjik.*

Da bi dovedel ad absurdum rabo nekaterih nedovršnikov v pravem sedanjiku, navaja g. prof. L. P. nekaj slučajev iz navadnega življenja. Tako n. pr. piše l. c. 686.: »*Priporočam se*, kadar navajam priporočilne momente, naštevam svoje prednosti in sposobnosti i. t. d.; če pa samo pri odhodu ali slovesu konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, da bi dotičnik náme ne pozabil, nego pri vsaki priliki se náme oziral in me podpiral i. t. d., tedaj se mu *priporočim** . . . str. 687.: »*priznam* (ich gebe zu, pustim veljati [ne: puščam! pustim veljati — in

potlej velja¹⁾ — *priznavam* ich gebe allmählich zu, zdaj malo, potem zopet malo, tako dolgo, da je priznano). Trdovraten zatoženec, n. pr. sprva ne *prizna*, česar ga dolže, nego taji misleč, da je mogoče utajiti, ko mu pa začno s pričami dokazovati, tedaj jedno za drugim *prizna*, on polagoma *priznava*, in naposled, ko vidi, da se mu vse laži in vsi izgovori izjalovijo, skesano reče: *priznam*, da je vse tako, kakor tožba pravi, i. t. d. — poprej pri izpraševanju je *priznaval*, sedaj skupoma *prizna*.« — Str. 689.: Če pa g. V—r. zahteva, naj se namesto: „*sod dokončuje* (erkennt zu recht)“ piše rajši: „*sodišče razsodi*“, tedaj moramo temu upravičenemu zahtevanju le pritrditi, zakaj o kakem *vršičem se* (t. j. durativnem) dejanju tu niti najmanje ni govora, tu imamo samo sedanjik s pravcatim golo dejanskim pomenom „*Sodišče razsoja*“ (oziroma „*sod dokončuje*“) bi pomenilo der Gerichtshof hat mit der Zurechterkennung zu thun — „se vbada se vpira“, da bi razsodbo dognalo; mi pa v tem slučaju hočemo reči, da je razsodba dognana.« —

Vsi ti primeri iz vsakdanjega življenja, ki naj dokazujejo, da se časih ni mōči ogniti dovršnikov v pravem sedanjiku, opirajo se na podstavo, da je trajno dejanje = dolgotrajno dejanje, da je trajnost = dolgotrajnost, zamudnost; a to je krivo. Vsako dejanje, bodisi še toli kratko, potrebuje za svojo izvršitev nekaj časa, tedaj je v svojem času trajno: „Selbst der Augenblick, ebenso theilbar wie das Sandkorn, beschränkt sich nicht auf die Gegenwart.“ Krüger, l. c. 53. I. Vorer. 2. Krivo je torej misliti, da tiči razloček med nedovršniki in dovršniki v dolgosti in kratkoči dejanja, da izražajo nedovršniki dolgo trajajoča, a dovršniki kratkotrajna dejanja, ampak vsa razlika je v tem, da dovršniki izražajo tek dejanja, bodisi dolg ali kratek, dovršniki pa njegov začetek ali konec. Nekaj teka ima naravski vsako dejanje — „selbst der Augenblick“ . . . — torej nobeno dejanje ni tako kratko, da ne bi se dalo govoriti o njega vršitvi; o vršitvi pa je možno govoriti samó z nedovršniki. Tudi če pri „odhodu ali slovesu samo konstatiram željo, da bi rad ostal v blagem spominu, da bi rad videl, naj bi dotičnik náme ne pozabil, i. t. d.«, tudi to konstatovanje, pravim, traja nekaj hipcev, in naj se vrši še tako bliskovito, in to zadošča, da ga moram izraziti z nedovršnikom „*priporočam se*“, ker govorim o njem kot sedanjem dejanju. — Iz kratka, da govorimo s tehniškimi izrazi — v vseh zgoraj navedenih vzgledih se zamenjava pravi ali logiški sedanjik v splošnem pomenu s posebno vrsto tega sedanjika, namreč z onim pravim sedanjikom nedovršnih glagolov, ki izraža poskušano dejanje (Mikl. l. c. 772., 4.) z znanim praesentom de conatu klasiških jezikov; poznajo ga menda vsi jeziki,

¹⁾ Mislim, da je i *pustim* i *pušlam veljati* — germanizem!

S podobnimi vzgledi iz vsakdanjega življenja se dá osmešiti polovica vseh sedanjikov nedovršnih glagolov; po tej teoriji je upravičen sedanjik nedovršnikov samo v takih-le primerih: „Človek *obrača*, Bog pa obrne“ ali pa: „Vso noč smo *lovili*, pa nič ujeli.“

Še nekaj! G. prof. L. P. piše l. c. 689.: „Da vemo, kakšen glagol nam je staviti, perfektiven ali imperfektiven, t. j. ali imamo pred seboj goli dejanski ali durativni sedanjik, v to priporočajo prav primitiven pripomoček samoizpraševanja, češ na vprašanje: Kaj storim? odgovarjati je s perfektivniki, na vprašanje: kaj delam? z imperfektivniki. Poslužimo se tudi tukaj (v dokaz, da ni prav reči: „sodnik dovoli“, „sodišče razsodi“; op. piščeva.) tega pomočka. Jezikova zavest, ki živi v nas, pravi nam, da moramo vprašati: „Kaj stori sodnik?“, a nikakor ne „Kaj dela?“ — v jednom slučaju dovoli, v drugem ne dovoli, zdaj razsodi tako, zdaj tako; sodišče razsoja (t. j. preiskuje), ali ima A ali B pravo, razsodi pa (spozna), da ima A (ali da ima B) prav.“ —

Ne treba nam poudarjati, da to trditev zmatramo za napačno, saj je bil ves naš drugi razgovor posvečen tej zvrhi, da dokaže nesmetnost dovršnikov v pravem sedanjiku. Ali v tem konkretnem slučaju se tudi jaz usmejujem sklicati se na jezikovno čustvo, ki živi v nas, toda za nasprotno trditev. Da ne bode dvomja, moramo najprej konstatovati, da vprašanje, katero priporočajo slovnice kot kriterij pri razločevanju dovršnikov in nedovršnikov, treba razumevati v zmislu pravega sedanjika, a vprašanje, katero zastavlja g. prof. L. P. („kaj storim?“ in „kaj stori sodnik?“) dá se tolmačiti oboje tudi v aoristiškem zmislu, prvo n. pr. kot deliberativno vprašanje: kaj storim = kaj naj storim? ¹⁾, drugo lahko tudi v zmislu neomejenega sedanjika, torej kaj stori sodnik) = kaj stori sodnik **vsakokrat?** n. pr. **kadarkoli** neče zatoženec *priznati*. Naravno, da o aoristiškem razumevanji pri našem vprašanji ni govora.

Da deliberativnega vprašanja slovníčarji nimajo niti na mislih, jasno je že iz tega, ker deliberativno vprašanje v 2. osebi niti možno ni,

¹⁾ Šolar, l. c. 17. 6.: »Ebenso auch (namreč »unbeschränkt ist der Gebrauch der Verba aoristica neben den Verbis imperfectivis«) in der deliberativen Frage, z. B. *Ali mu dam? ali mu povém? ali vzamem? Oče! ali mu da? ali mu pové? vzame? neben: ali mu dajem? pravim? jemljem?* wobei die Deutschen regelmässig mit: soll ich es ihm geben? . . ., doch wohl auch mit: gebe ich es ihm? . . ., die Lateiner und Griechen mit dem Coniunctiv (Conj. deliberativus) fragen; jedoch halten den Unterschied zwischen Dauer und Eintritt nur die Griechen fest, und es entspricht daher ihr Coniunctivus Praesentis dem slov. Ind. Praes. eines Verbi imperfectivi, der Coniunctivus Aoristi dem slov. Ind. Praes. eines Verbi aoristici . . . Anm. 1. Vom deliberativen Praesens kommt vermöge der Natur der Sache nur die 1. und 3. Person aller Zahlen vor. . . .

a tisto vprašanje, katero priporočajo slovnikičarji za pomoček pri spoznavanju dovršnikov in nedovršnikov, treba je zastavljati ravno v 2. osebi in samó v 2. osebi in sicer kot indikativno vprašanje v zmislu pravega sedanjika.

Slovnice pa tudi učé jasneje in ne zastavljajo vprašanja v 1. ali 3. osebi, ampak v 2., kjer potem ni sevéda nikake dvoumnosti. Že Metelko takó: l. c. 130.: Die Verba perfectiva enthalten immer durch die ganze Conjugation den Begriff der Vollendung oder des Ausganges der Handlung, ohne den Nebengriff der Dauer oder der fortwährenden Handlung, und ebendeswegen kann man nie mit einem perfectiven Zeitworte auf die Frage: *was machst du?* antworten; denn auf diese Frage erwartet man eine Beschäftigung oder Dauer der Handlung, welchen Begriff aber das perfective Zeitwort nicht enthält.“ Metelka so sledili menda vsi slovnikičarji; celo Miklošič začenja v primerjajoči skladnji nauk o sedanjiku tako-le (str. 770.): »Das praesens der verba durativa bezeichnet eine gegenwärtig dauernde handlung . . . es ist die antwort auf die frage: was thust du?«

Sedaj pa, ko smo se sporazumeli o bistvu tistega slovnikičarskega vprašanja ter dognali, da ga treba pojmiti kot indikativno vprašanje v zmislu pravega, logiškega sedanjika, sedaj se upam odločno izreči trditev, da ni takó izneslovenelega Slovenca, ki bi v zmislu pravega sedanjika „čez ograjo svojih zob“ spravil vprašanje: „*Kaj storiš?*“ Tudi če je vprašanec samo zinil ali mignil ali z očmi trenil, more Slovenec vprašati jedino le ali „*Kaj si storil?*“ ali pa „*Kaj delaš?*“ Vsak Slovenec, v katerem še živi kaj jezikovne zavesti, razumeje vprašanje „*Kaj storiš?*“ gotovo le v neomejenem, oziroma futurnem zmislu ter pričakuje kakega dostavka: „Če se to ali to zgodi,“ kakor v onem vzgledu: „*Kaj stori sodnik, ako zatoženec neče krivde priznati?*“¹⁾

Slovnikičarsko to vprašanje torej ni samo primitiven in star, temveč tudi popolnoma zanesljiv pomoček pri razločevanju dovršnikov in nedovršnikov in je ravno zbok svoje primitivnosti pedagoške vrednosti in dober učni pripomoček; naj se ž njim služijo tudi še v bodoče zlasti šolske slovnice pri težavni partiji o dovršnikih in nedovršnikih! V. Bežek.

¹⁾ Vrhu vsega tega dovršnik *storiti* niti ne spada med óne dovršnike, katere národ pogrešno rabi v pravem sedanjiku, vsaj kolikor je meni znana národna govorica, niti ga Šolar ne navaja v svojem imeniku l. c. 18. 7; prim tudi našo zbirko takih dovršnikov v letošnjega »Zvona« 6. številki str. 372.

Še nenatisnjen sonet Prešérnov.

V deželnem muzeji „Rudolfinu“ v Ljubljani se hrani na drobnem lističi Prešérnov sonet z naslovom „*Mihu Kastelcu*.“ Ker ta sonet — vsaj kolikor je meni znano — nikjer še ni bil objavljen, naj ga tukaj priobčim. Prepisal sem ga natančno od besede do besede. Evo ga tedaj!¹⁾

Mihu Kastelcu.

Ble zapušéne so Parnasa trate,
Mah, hulka in osát ob krajih, v sredi,
Na njih se zgubili Kamén so slédi,
Molčali so glasovi lire zlate.

Vabile Kranjce sence so košate,
Steziце zložne, cvet dušéč po médi
Sad brez potú; zablečvat so po rédi
Hodili med Muz nemških zbrane svate.

Ti si nas zbudil, zbral ob hudim časi,
Roké zarašene trebiti jéle
Prestóre na domačim so Parnasi.

Že vid'jo mesta se na njim veséle,
Že slišijo se pesem sladki glasi
Pognal je cvet, méd nosijo čebéle! —

Dr. Prešern m. p.
Josip Jaklič.

LISTEK.

Družba sv. Mohorja je razposlala letos te-le knjige: 1. »Življenje preblazene Device Marije in njenega prečistega ženina svetega Jožefac X. snopič, v katerem pokojni župnik *Janez Volčič* završuje životopisne črtice o 33 nadaljnih častilcih Matere božje in svetega Jožefa; vseskozi lepemu delu je dodan obširen životopis pokojnega pisatelja iz peresa *P. Florentina Hrovata*. — 2. Molitvenik »Gospod, teci mi pomagati!«, katerega je spisal bolnikom *Jak. Peregrin Pavlič*, knez in škof krški ter za Slovence priredil in z navadnimi molitvami pomnožil duhovnik krške škofije. Knjiga bode izvestno dobro prijala pobožnim bolnikom; želeli bi samó nekoliko čistejšega jezika. — 3. »Občna zgodovina za slovensko ljudstvo«, XV. snopič, spisal *Jos. Starč*, kr. profesor višje realke v Zagrebu. Ta knjiga opisuje zgodovinske dogodke od leta 1848. do današnjih dnij in je torej poslednji zvezek tega prelepega

¹⁾ Zaradi popolnosti omenjamo, da je zanimjivi ta sonet pisan v bohoričici, toda ne s Prešérnov roko. Ime Prešérnovo je podpisano z nemškimi črkami. Po vsebini sonet nekoliko spominja na 6. sonet v pesnikovem sonetnem venci, ki se začneja: »Celčas so blághih sápic pogrešále«. Ured.

dela, kateremu je bilo treba dolgih osemnajst let, predno se je završilo. Gospodu pisatelju se je bilo v tej dōbi boriti z mnogimi zaprekami; teško je bilo zlasti pisati zgodovino za preprosto ljudstvo in tudi za izobraženejšo čitatelje. Po naših mislih je g. pisatelj ugodil tej zahtevi in nam spisal zgodovino, s katero se lahko ponašamo po vsi pravici. — 4. »Fizika ali nauk o prirodi, s posebnim ozirom na potrebe kmetijskega stanu.« Spisal *Henrik Schreiner*, c. kr. ravnatelj. II. knjiga, O kemiji, s slikami. Iz vsebine te knjige se lahko prepriča vsakdo, koliko prekoristnih naukov je zbral v nji g. pisatelj ne samō preprostemu kmetovalcu, nego sploh vsakomuf, kdor se bavi s kemijskimi stvarmi. Posamična poglavja se vrstē takō-le: Voda; zrak; svetilni plin; kisline, osnove in soli; kovine; smodnik in druga razstreliva; naš dom; obleka in perilo; stekleni in glineni izdelki; na ujivi, na travniku, na vrtu in v vinogradu, Beseda je domača, kolikor pripušča izvestno težavni predmet, mimo tega jo pojasnjuje 56 slik, vtisnjenih v berilo. Gospod pisatelj obeta na konci knjige, da spiše kdāj pozneje še posebno knjigo o človeški hranitbi in o hrani. — 5. »Slovenske večernice za pouk in kratak čas.« 45 zvezek. »Slovenske večernice« so vsekakor knjiga, po kateri seza naše ljudstvo sōseбно rado. Tudi letos imajo dōkaj lepega pripovednega in poučnega berila. Najprej čitamo zanimljivo povest *Ź. Podgrajskega* »Zadnji tihotapec«, ki popisuje nekdanje tihotapstvo v Suhi Krajini; nato priobčuje *A. Koder* povestico »Mir ljudem na zemlji« in *Ivo Trošt* poučno povest »Bog ne plačuje vsake sobote«. V spisu »Kakšno bodi naše stanovanje«, podaja čislani naš pisatelj zdravoslovnih razprav, *dr. Jožef Rakež*, glavna pravila, kakō si ohraniti zdrav dom; takšnega spisa smo že dolgo želeli v družbinih knjigah. Pravljičice, katere je spisal mladiin slovenski *J. Fr. Radinski*, čitajo se dobro, vendar so različne vrednosti; zdi se nam, da je bil pisatelju po nekod vzor Andersen. Koreniti spis prof. *Ivana Steklase* o Herbartu Turjaškem nam riše delovanje tega glasovitega junaka kranjskega; nato popisuje *Źosip Karba* nekatere narodne šege, ki se redno ponavljajo v Babincih pri Ljutomeru. *Dr. Jožef Vošnjak* priobčuje pod naslovom »Oreh« dramatiški prizor iz življenja na kmetih; v njem svari kmeta tožeb in pravedanja. Prav dobro se čita *Fr. Štuparjev* članek »Kri«; izborna je razprava »Razširjanje krščanstva med Slovenci«, katero je spisal *dr. Fr. Kos*. Potem čitamo še šaljivo črtico *Klančnikovo* »Kako se je stric Gropa metal z medvedom«, nekaj zgodovinskih povestic (priobčil *J. St.*) ter kratkočasnice in smešnice, katere je nabral *A. Benedik*. Za pesniški del so poskrbeli *A. Hribar*, *Ź. Barle* (narodne pesmi iz Podzemlja) in *M. Opoka*. Legenda »Trepetlika« je posebno lepa. — 6. Koledar za prestopno leto 1892, ima navadne koledarske stvari, imenik udov družbe sv. Mohorja, sejme, potem pa dosti spisov pripovedne in poučne vsebine. Uvodno povest »Čista vest je voč vredna nego največje bogastvo« je spisal prof. *Ivan Steklasa*; lepa je in velike npravne vrednosti. Nato beremo zanimljivo životopisno črtico »Vitez Franc Miklošič, slaven učenjak slovenski«; spisal jo je *dr. Jožef Pajek*; dodana ji je tudi krasno izvedena slika slavnega pokojnika. V »Kitajski cesaričini« podaja *Lipe z Glinskega Broda* v prav srečno izbrani obliki nauke za življenje; sōseбно pa nam prija *Navratilov* spis »Kako sem prvič potoval na Dunaj, in Dunajsko mesto«, v katerem so zabeležene mimo potopisnih črtic raznotere mične dogodbe iz nedavne dōbe; preprosto, vendar korenito popisovanje dunajskega mesta pojasnjuje 15 lepih slik. Ostali spisi se vrstē tako-le: »Udanost«, povest, španski spisal *P. Ludovik Koloma*, priobčil *N. Špan*; »Ne prisegaj po krivem«, resnična dogodba, zapisala † *S. Bonaventura Suhač*; »Jožef Virk, pesnik slovenski« (s podobo), spisal *Alojzij Vakaj*; »Razgled po katoliških misijonih« (z 2 podobama), spisal kanonik *dr. Ivan Križanič*; »Katoliški shod in posvečevanje cerkve presvetege imena Jezusovega v Gradcu« (s podobo); »Župnik Kneipp, slavni zdravnik in njegovo zdravilstvo«, spisal *F. H.*;

„Kako je treba gnojiti sadnemu drevju“, spisal prof. *M. Cilenšek*; „Slovenske posojilnice leta 1890.“, spisal ravnatelj *Ivan Lapajne*; „Vojaški zakon“, sestavil *Janko B. K. Podružniški*, in „Razgled po svetu“, sestavil urednik *F. Haderlap*. Koledar prinaša tudi dve pesmi *J. Lebana* in legendo *A. Hribarja*. Napósled razglaša „Družbin oglasnik“ raznotere zanimivosti, tióče se družbe sáme. Upravičeno se raduje odbor silnemu številu 51 827 udov: „Ko se je pred leti družba sv. Mohorja povzdignila do kakih 20.000 članov in že s tem narastajem presenetila vse tedanje prijatelje svoje, rekel je o neki priliki pokojni *rodoljub dr. Razlag*, da jih bode še kdaj štela 50.000. Tak napredek se nam je zdel res sijajen vzor, a skoro da skrajna meja tega, česar moremo pričakovati in k čemur naj težimo; in ta vzor — izpolnil se nam je letos. In ne samó to; — celó presegli smo do malega za dve tisoč vzorno jubilejno število.“

Za prihodnje leto pripravlja odbor nastopne knjige: 1. „Šmarnice naše ljube Gospé presvetega Srca“, spisal *Janez Volčič*; 2. Jeruzalemski romar ali potovanje v sveto deželo“, spisal *dr. Fr. Lampe*; 3. „Naše škodljive rastline v besedi in podobi“, popisal prof. *M. Cilenšek*; 4. „Domači zdravnik“, spisan po naukih župnika *S. Kneippa*; 5. „Slovenske večernice za pouk in kratek čas“, 46. zvezek, in „Koledar za navadno leto 1893.“ Koledar prinese zopet imenik vseh udov Mohorjeve družbe; zakaj poverjeniki so izrekli skoro brez izjeme, naj ostane; ravno v imeniku spoznavajo izvrsten pomoček, da družba takó vztrajno napreduje. Torej je te pravde konec. — Da si odbor lože pridobiva rabnih leposlovnih in zabavnih spisov in po njih izvršuje družbin namen, razpisuje tudi za leto 1892. pisateljem v vzpodbujó in podporo nastopna družbina darila: a) dvestoindeset goldinarjev za šest krajših izvirnih povestic, vsaki po 35 gld., ki obseza vsaj pol tiskane póle; b) stoinštirideset goldinarjev za štiri poučne spise razne vsebine, vsakemu po 35 gld. v obsegu pol tiskane póle. Rokopisi naj se družbinemu tajniku pošiljajo do dné 1. vélikega travna 1892. leta brez podpisanega imena; pisatelj naj svoje ime razločno zapiše na poseben (zapečaten) listič, v katerem naj zajedno naznani, ali želi rokopis, ako ne bode obdarovan ali vzprejet, nazaj ali ne. Prisojena darila se izplačajo na god sv. Mohorja dné 12. malega srpana 1892. leta.

»Od pluga do krone«. Takó se imenuje najnovejši roman slovenski, v katerem *g. Jakob Bedenek* popisuje življenje vélikega našega matematika *Jurija Vege*. Knjiga obseza 17 pól v osmerki in stane mehko vezana gld. 1.50, elegantno vezana gld. 2., po pošti 10 kr. več. Dobiva se v knjigarni Bambergoví v Ljubljani in po vseh drugih knjigarnah — Obširneje prihodnjíc.

I. Letopis slovenskih posojilnic 1890. Zveza slovenskih posojilnic podaja v tem prvem letopisu točno poročilo o delovanji in stanji slovenskih posojilnic in »Zveze« same v lanskem letu. Dočim je prej »Zadruga« ustrezala posojilnicam in služila denarnemu in gospodarskemu napredku po Slovenskem, prevzel je sedaj to nalogo »Letopis«, katerega je sestavil *g. ravnatelj Ivan Lapajne* na Krškem. Izza dvajset let se je pojavil pri slovenskih posojilnicah vélikanski napredek. Takrat še ni bilo razven »Obrtnega pomožnega društva« v Ljubljani nobene posojilnice, letos pa jih je ustanovljenih že 47, ki so po deželah razdeljene takó-le: na Koroškem jih je 12, na Kranjskem 13, na Primorskem 4, na Štajerskem 18. Vse skupaj so imele lani 8,828.099 gld. denarnega prometa (za 893.077 gld. več nego leta 1889). Najkrepkejša je celjska posojilnica, ki je letos praznovala prvo desetletnico svojo. — »Letopis« obseza v tabelah vse, kar se dostaje poslovanja naših posojilnic; vsako tabelo pojasnjujejo posebne opomnje. Sestavljen je pregledno in vestno, čistejši jezik pa bi mu semtertja ne bil na kvar.

„Glasbena Matica“ je podala letos svojim članom nastopna zvezka slovenskih muzikalij: 1. Trije mešani zbori. a) Naša zvezda. b) Veseli pastir. c) Vijolčin vonj. 2. Osem moških zborov. a) Zastavenička. b) Ponočni pozdrav. c) Ne zabi me. d) Podoknica. e) Ko gledam ti v oči. f) Dekletu. g) Nagrobna pesem. h) Avstrija moja. Vse te pesmi je uglasbil slavnoznan in oblubljeni skladatelj *Anton Nedvčed*. Dobili smo zopet tri lepe mešane zборе, kakeršnih precčj čutno pogrešamo v glasbeni književnosti naši. Glasba v napevih je vseskozi tekstu prikladna, izvirna, melodijozna in v najprijetnejšem zlogu. Želimo le, da bi se skoro razlegale te nove pesmi povsod, kjer je mōči pri »besedah« nastopati mešanim zborom. — Drugi zvezek moških zborov je šopek različnih, najlepših cvetk. Vrsté se tu zbori s četverospévi in zopet zbori s samospévi za tenor in bariton. Nadrobneje ocenjati vsake teh skladéb se nam ne zdí umestno, ker nam je porok ime skladateljevo, da je pri vseh pesmih ubral pravo struno. »Glasbeni Matici« pa častitamo, da ji nje častni član g. Nedvčed vsako leto pomore izdajati le dovršene skladbe.

Oblika in tisek, oboje je vzgledno, toda prav ta lepa oblika in zunanost nam vzbuja željo, da bi »Gl. M.« izdajala partituras tudi tiskane posamične glasove. Vzrokov tej želji bi naveli lahko precčj. Zavrnilo se nam bode, da stane to mnogo denarja. To je sicer res, vendar hodemo zadovoljni namesto z dvema zvezkoma partitur z jednim, ako se ž njim vred izdadó posamični glasovi.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. V. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tiskala »Katoliška Tiskarna«, 1891. — Ta knjižica, kakeršne izdaja vsako leto družba sv. Cirila in Metoda, navaja na 56 straneh mimo poročila o šteti véliki skupščini v Kamniku dné 23. malega srpana t. l. podružnice, pokrovitelje, družbeno vodstvo, nadzorništvo, razsodništvo in društvene zavode. Dohodkov je bilo leta 1890. vsega skupaj gld. 7505'82 (za gld. 2000 več nego prejšnjega leta), troški pa so znašali gld. 5874'84, torej se kaže prebitka gld. 1630'98. V blagajnici je bilo koncem leta gld. 10.644'12, naloženih v raznih hranilnicah in posojilnicah, in več dolžnih pisem ónih šolskih občin, katere so dobile posojila za zgradbe slovenskih šol. Družba je v prvih petih letih svojega poslovanja nabrala gld. 34.413, izdala pa gld. 23.769. Družbeni zavodi so stali m. leta gld. 2666'75, od katerih spada gld. 1296'75 podpore za trirazredno šolo v Trstu. — Podružnic je bilo leta 1890. skupaj 98, in sicer na Kranjskem 41 z 2444 družabniki, na Štajerskem 25 z 2066 družabniki, na Koroškem 14 s 1990 družabniki in na Primorskem 18 s 1717 družabniki. Vseh družabnikov je bilo torej 8217, in sicer 54 pokroviteljev, 800 ustanovnikov, 4027 letnikov in 3176 podpornikov. — V družbenem vodstvu so gg.: Tomo Zupan (prvomestnik), dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški, dr. Ivan Dečko, Gregorij Einspieler, Ivan Hribar, Matej Močnik, Ivan Murnik, Luka Svetec (podpredsednik), dr. Ivan Tavčar, dr. Jožef Vošnjak (blagajnik), Andrej Zamejec in Anton Žlogar (tajnik). — Družba vzdržuje otroška zabavišča v Celji, pri Sv. Jakopu v Trstu, v Rojanu, v Pevni pri Gorici, v Podgori pri Gorici in štirirazredno ljudsko šolo pri Sv. Jakopu v Trstu. — Mimo ogromne važnosti družbe sv. Cirila in Metoda za národ slovenski, katere nečemo poudarjati še posebe, gré ji tudi častno mesto v književni zgodovini, zakaj doslej je izdala že šest zvezkov svoje knjižnice, izmed katerih so šolska oblastva priporočala I., II. in IV. zvezek za posebno primerne šolski mladini; sploh je razdelila družba dosihdob s svojo knjižnico in z drugimi proizvodi že do 30.000 knjig po deželah slovenskih. Nádejamo se, da bode tudi nadalje delovala takisto plodovito, kakor doslej, in sklepamo z lepimi besedami, katere je govoril nje prvomestnik g. prof. Zupan na véliki skupščini: Jedinó le duh Ciril-Metodov povéde nas Slovence, proti katerim se ob vsi periferiji zbirajo gromonosni oblaki,

napovedujoči nevarni vihár, ob katerem naj gleda krmar, da reši svoj čolníc — povéde nas, žilave Slovence, do končne zmage v borbi za pravično šolstvo.

Čujmo, bodimo pozorni na vse strani, da se čim prej uresniči tudi druga vrstica besed pesnikovih:

«Zatrli niso spečih,
Ne bodo nas bedečih!»

Koledarji »Národne Tiskarne«. Viděč, kakó preplavljajo inozemske firme leto za letom slovenske pokrajine z raznimi nemškimi koledarji, sklenila je „Národna Tiskarna v Ljubljani“ izdajati slovenskemu národu vsako leto koledarje raznih vrst v materinščini. Mimo »Dijaškega koledarja«, o katerem smo že govorili, izšla sta še »Składni kóledar« v elegantni obliki (navajajoč katol., protest. in grško-ruske svetnike, praznike na Avstrijskem in žrebanja avstro-ogerskih srečk), cena 50, s poštnino 60 kr., in »Stenski kóledar« v štirih barvah, na trdem prilipku (jedini z žrebanjem avstro-ogerskih srečk), cena 25, po pošti 28 kr. Na ta koledarja posebno opozarjamo naše národne urade, čitalnice, bralna društva, advokate, notarje, trgovce, gostilničarje in sploh vse óne Slovence, kateri ju rabijo. Dobivata se v »Národni Tiskarni« in po vseh knjigarnah slovenskih.

»Narodni koledar za prestopno leto 1892«. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celji. — Ta koledar prinaša poleg navadnih koledarskih stvari životopise in podobe Josipa Marna, Jurija Šubica, dr. Fr. Celestina in Matije Majarja Ziljskega. Dalje čitamo članek o denarnih zavodih in denarnih razmerah po Slovenskem in »Razgled po svetnu«. Cena ličnemu koledarju je 45 kr.

Iz muzejskega društva. Dné 18. m. m. je predaval g. prof. V. Voss o rudninah, ki se nahajajo na obeh straneh podkórenske Save. Iz njega govora posnemljemo, da se dobiva marmor v jarku Draga za razvalino Katzenstein pri Bégunjah in da je od tega marmorja izklesan podstavek za Dežmanovo poprsje v muzeji. Na Kranjskem se sploh dobivajo rudnine, za katere se doslej še vedelo ni, n. pr. rdeča arzenova svetlica, ali pa tetraedrit v Koroški Beli. Obsežno in korenito predavanje, katero so pojasnjevali razni nariski in posamični izvodi obravnavanih rudnin, zanimalo je mnoge poslušalce od začetka do konca.

Slovensko gledališče. Predstava dné 1. listopada: »Mlinar in njegova hči.« Žaloigra v petih dejanjih. Po E. Raupachu, poslovenil Fr. Malavašič.

Predstava dné 8. listopada: »Lowoodska sirotka.« Igrokaz v dveh delih in štirih dejanjih. Poslovenil Davorin Hostnik. — Dasi je ta igra, kakor do malega vsi proizvodi Ch. Birch-Pfeifferjeve, v marsičem pretirana, ima venderle tudi lepe prizore in ponuja igralcu dôkaj prilike, da razvija svojo umetnost. Takšni nalogi imata Jovana Eyre in lord Rochester, katera sta predstavljala gospá Borštnikova in gospod Borštnik; njiju igranje nam je prijalo popolnoma. Po volji sta nam bili tudi gospodičina Nigrinova in gospá Davilova; naloga gospé Harleighove pa je bila gospodičini Kozjakovi, ki je šele novinka, izvestno pretežka; želeli bi bili mimo tega srečnejše maske. V igranji g. Sršena se je po nekod pojavljal nepotreben patos; predstavljalci drugih manjših nalog so zadoščali. — Med prvim in drugim delom igrokaza je pel operni pevec g. Fr. Bučar arijo Lenskega iz Čajkovskega opere »Evgen Onjegin«; spremljal ga je na klavirji g. K. Hoffmeister. Občinstvo je g. Bučarja glasno pohvalilo, takó da je dodal še ljubko izvirno skladbo g. Hoffmeistera.

Predstava dné 15. listopada: »Ženski boj.« Veseloigra v treh dejanjih. Spisala G. Scribe in Legouvė. Poslovenil R. P. — »Ženski boj« ni najboljša igra, kar so

jih napisali Scribe in njega tovariši; marsikaj v nji je izdelano površno, dôkaj stvarij je tudi neutemeljenih. Najboljša je še naloga grofice Autrealove, katero je prav srečno predstavljala gospá Borštnikova. Druge naloge so se izvrševale kolikor toliko dobro, samó da je nekatere igralce često zapašéal spomin. Gospá Danilova nam ta pot ni ugajala kaj prida.

Predstava dné 22. listopada: „V vodnjaku“. Opera v dveh delih. Spisal R. S. Poslovenil Fran Gerbić. Uglasbil Viljem Blódek. — Opera „V vodnjaku“ se je predstavljala že večkrat, vender toli dobro še nikoli. Igralno osebje (gospodična Daneševa, gospá Gerbičeva, gospod Štamcar in gospod Bučar), orkester, moški in ženski zbor, vse je proizvajalo svojo nalogo tolikanj skrbno, da je bila ta predstava izvestno najboljša izmed vseh dosedanjih naših opernih predstav.

O ljudskem štétji leta 1890. Po dunajski »Statistische Monatsschrift« se je našelo koncem minulega leta v totranski državni polovici prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom 1,176.535 duš proti 1,140.304 prebivalcem leta 1880., tedaj se je pomnožilo v absolutnem številu za 36.231 duš, ali za 3'18%. Izmed teh šteje Kranjska 466.257, Štajerska 400.367, Goriška in Gradišćanska 135.036, Koroška 101.030 in Istra 44.390 prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom.

„Bilder aus Krain I.“ Im Gebiete der Steiner Bahn, von Johann Sima, illustriert von Ladislaus Benesch. Nedavno je izšla pod tem naslovom v zalogi Bambergovi lična knjižica, kateri je namen, seznaniti domačine in tujce z lepotami naše Kranjske. Znano je, da celo slaba podoba bolje predočuje vsako stvar, nego najlepši popis. Zato je tudi ta knjižica bogato okrašena z ilustracijami, katere je izdelal znani naš rojak L. Benesch. Sevéda moramo težišća tej knjigi iskati v ilustracijah; namen tekstu je le nekako spremljati razne podobe in omenjati, v katerih krajih je ta ali oni prirodni prizor, ta ali ona slikovita pokrajina. Ilustrator mora imeti popolno slobodo narisati, kar se mu vidi slikovito in lepo, sposobno za podobe. Sevéda ima časih malo uspeha; v nekaterih krajih ne dobí lahko stvarij, ki bi bile vredne, da se narišejo; od tod prihaja, da niso vse ilustracije jednake mališke vrednosti, da umetnik ni vseh izdelal z enakim zanimanjem in jednako veselo. Ako primerjamo n. pr. »Pogled s Straže« na 1. strani, »Okrešljevo kočó« na 9. strani, grad »Vevče« na 68. strani, »Na Kranjskem zidu« str. 84., »Grapo v Predoslji« str. 147., »Ostrico« str. 167., slikam »Kolodvor Jarše-Mengiš« str. 25., »grad Goričane« str. 73. »samostan Velesalo« str. 177. i. t. d., iz lahka presodi vsakdo, da so te slike jako različne vrednosti. Toda v obče moramo reći, da so res lepe in da v nas še ni izšla knjiga, ki bi imela jednako dobre in poleg tega izvirne slike. Dôkaj zanimivejše bi bile sevéda, ako bi ne bila vseh ustvarila ista roka, zakaj kolikor več umetnikov, toliko več raznoterosti in zanimivih posebnostij. Jako majhna oblika umetniku tudi mnogo zožuje mejé. Temu nabranemu umetniškemu gradivu je bilo pisatelju pridružiti primeren tekst. Naloga ni bila lahka, ako pomislimo, kakó tesne so bile meje, katerih ni smel prekoračiti, pač pa naj bi toliko krajev in stvarij popisal v prijetni obliki. Tekst ima še dôkaj lepe popise raznih krajev, žal, da le po nekod, in kar je sóseбно zanimivo, iz knjige se vidi, da pisatelj dobro pozná vse te kraje, da jih je sam prehodil in da mu ni bilo treba zajemati iz tujih virov. Vender bi bilo izvestno živo potrebno opisati tudi kamiške planine, kakor sploh v knjigi pogrešamo marsičesa, kar bi ji ne bilo na škodo. Akoravno se tekstu upravičeno lahko oporeka, da bi bilo možno spisati dôkaj boljšega, ima vender izvinnost záse, in to tudi ni brez cene. Splošno moramo priznati, da je knjižica interesom naše dežele koristna in vzpričo popolnoma izvernih ilustracij ne predraga. Morda se založniku posreči, druge oddelke, katere na

merja še izdati, poslati mnogo dovršenejše v svet; tem večji bode potem njega uspeh v vsakem oziru.

»Nova hrvatska zabavna biblioteka«. Prejeli smo 4. in 5. zvezek te knjižnice, katero izdaja knjigar *M. F. Strmecki* v Zagrebu. Četrty zvezek obseza izvorno povest »Miraz«, spisal *Stjepan Šivola*, peti zvezek pa životopis slavnega potovalca *Stanleya* in njega potovanja po osrednji Afriki, francoski spisal *A. Burdo*, položil *dr. A. Herzog*. O prvi knjigi se kritika ni izrazila kaj pohvalno, ker je v marsičem nedovršeno delo in ker pisatelj opisuje stvari, ki prav za prav ne sodijo v povest. Da je vseskozi preprosta snov skrčena za polovico in da so izpuščene mnoge banalnosti, katere čitamo v dvogovorih, čital bi se »Miraz« izvestno lepše. Značaji niso risani do cela točno; ne vemo n. pr. zakaj stari Tuček tolikanj sili lahkoživega Alfreda, da bi se oženil z njega hčerko Adelo, ko vender pozná malovredno življenje njegovo. Konec bi bil lahko drugačen — zakaj li mora uboga Adela končno še umreti za sušico? Navzlic obilim nedostatom »Miraz« vender ni pisan brez nadarjenosti. — Dôkaj bolje nam prija peti zvezek »Zabavne biblioteke«, in radi ga priporočamo čitateljem svojim. Potovanje Stanleyevo je opisano tolikanj prijetno in živo, da se bere kakor zanimljiva povest; žal nam je samó, da kazé knjigo marsikateri jezikovni pogreški. — Oba zvezka se dobivata mehko vezana po 60 kr., trdo vezana po 1 gld.

Osebná novica. Akademija znanostij v Monakovem je imenovala prof. *dr. V. Jagiča* na Dunaji za svojega pravega člana.

Češka národopisna razstava. V Pragi se je sestavil odbor, da priredi leta 1892. v Pragi národopisno razstavo, v katero se bode vzprejelo vse, kar se dostaje minulosti in sedanjosti národa češkega na Češkem, Moravskem, v Šleziji in na Ogerskem. Razstava bode razdeljena na 14 odsekov: 1. odsek za antropologijo in demografijo; 2. za zemljepisno statistiko; 3. za javne naprave; 4. za jezikoslovje in tradicionalno književnost; 5. za bibliografijo; 6. za stanovališča; 7. za priprave in pohišje; 8. za kostume; 9. za národne običaje; 10. za hrauo; 11. za dekorativne umetnosti; 12. za glasbo in ples; 13. za pregled; 14. za novinarstvo. — Pojasnila dajeta gg. *dr. Ludor Niederle* (Ječná ul. 29) in *E. Kovař* (Soudni ul. 3), oba v Pragi.

»Zlata Praha«, ta prekrasni češki ilustrirani list, prestopila je dné 20. m. m. v deveti letnik svojega izhajanja. Vseletna naročnina ji znaša za avstrijske dežele gld. 9'50, polletna gld. 4'75, četrtletna gld. 2'38, razpošilja pa se ali v tedenskih zvezkih, obsežnih po 12 stranij, ali v štirinajstdnevnikih zvezkih, zloženih od dveh tedenskih števil. Naročniki »Zlate Prahe« imajo tudi pravico do posebnih premij, katere je móči dobiti za majhno doplačilo. Doslej so se izdale te premije: Brožikov »Mister Jan Hus na koncilu kostniškem obsojen na smrt«, Vešinova »Slovaška svatba«, Hettešev »Kralj Jurij Podebradski«, Jansov »Mojzes na gori sinajski« in Liebscherjeve slike: »Hej Slovani«, »Kje dom je moj« ter »Jan Žižka pred Kutno Goró«. — Izborni zabavnik češki priporočamo v obilo naročevanje vsem Slovencem, večšim češkega jezika, zakaj »Zlata Praha« se také po vsebini kakor po ilustracijah lahko meri z najboljšimi listi drugih národov.

Marekovičeva »Ruska biblioteka«, katera je morala prestatí zaradi različnih neugodnostij, izdajala se bode zopet. Dosedaj je izšlo 11 zvezkov, ki obsegajo I.—7. »Djela grofa Lava Nikolajeviča Tolstoj« v prevodu *A. Hlarambašiča*, 8.—11. »Djela F. M. Dostojevskoga«, (»Ujakov san« v prevodu *Milana pl. Marekoviča* in »Biedni ljudi« v prevodu *Nikole Kokoloviča*). Cena zvezku 25 kr., za dijake srednjih in višjih šol 20 kr. Naročnina se pošilja pod naslovom: Milan pl. Marekovič, izdavitelj »Ruske biblioteke«, Bregi kod Ivaničgrada, Hrvásko.

† **Teofil Kwiatkowski**. Ta poljski slikar, jeden najzvestejših prijateljev slavnega glasbenika Chopina, umrl je minuli mesec v Parizu v 83. letu dóbe svoje. Slavni skladatelj je umrl v njega naročaji, dočim je grofica Potocka pela Schubertovo »Ave Marijo«, spremljana na klavirji po kneginji Marcelini Czartoryski.

Slovanska knjigarna se je nedavno ustanovila v Lipsiji. Viděć, da se Nemci čimdalje bolj zanimajo za rusko književnost, da pa pogrešajo zanesljivih zapisnikov o novih proizvodih, namerja ta knjigarna izdajati posebne novosti ruske literature, v katerih bode poleg točnega naslova zabeležena tudi cena in pri znamenitejših delih še opomnje o njih vsebini in vrednosti. Knjigarna ponuja svojo službo vsem pisateljem, ki bi radi izdali delo v slovanskem jeziku ali nemški spis, ozirajoč se na razmerje slovanskih národov in deželá. Kdor želi kakeršnegakoli pojasnila, obrni se naravnost v Lipsijo. Naslov: Slavische Buchhandlung, Leipzig, Kohlgartenstrasse 35.

„**Sirota dijete**“. Tragedija u 3 čina od *Namik Kemala*, preveo s' osmanlijskog *Hilmi Mukibbić*. Prejeli smo to žalogro, katera je najprej izhajala v sarajevskem „Bošnjaku“. Vsebina: Štirinajstletna Šefika se je zagledala v slušatelja medicine Ata bega, katerega je nje oče Halil beg vzel za svojega. Halil beg je nekje dolžan precejšnjo vsoto, nekov paša pa bi namesto njega plačal ta dolg, ako bi dobil Šefiko za ženo. Šefika končno privoli v to možitev, vendar od same žalosti zbolj za — sušico in umrè. Ata beg se vpričo nje zastupi. Vidi se, da si ni móći iz lepa misliti preprostejšje in siromašnejše igre, vendar nas je zanimala kot vzgled maloznane turške dramatike. Cena 30 kr.

„**Majske noći**“. Pod tem naslovom je izšla nedavno v Belem Gradu devet pól obsežna zbirka pesmij, katere je od leta 1886.—1891. zložil znani književnik srbski g. *Andra Gavrilović*. Polovica jih je bila že natisnjena v različnih srbskih leposlovnih in političkih listih. Lična knjiga priobčuje v treh oddelkih lepe liriške pesmi, zadnji oddelek pa obseza daljšo pripovedno pesem. »Majske noći« si v Srbih izvestno pridobé mnogo prijateljev, priporočamo jih pa tudi Slovencem, ki se zanimajo za lepo književnost srbsko. Knjiga se dobiva pri založniku Svetozaru Nikolići v Belem Gradu po 1 dinar (50 kr.).

»**Vanda**«, ta lepa povest, katero je g. prof. *Jos. Starè* pred nekaj leti priobčil v našem listu, preložena je na srbski jezik in se tiska v srbskem leposlovnem listu »Javoru«.

Dr. Anton Dvořak, slavni skladatelj češki, imenovan je učiteljem kompozicije in orkestracije v Chicagu. Obetana mu je plača 15.000 dolarjev in štirimesečen dopust, zavezal pa se je, da priredi sléharno leto štiri koncerte s svojimi učenci in šest drugih koncertov. Službo nastopi meseca kimovca prihodnjega leta.

„**Russkaja biblioteka**“, katero izdaja že od leta 1887. *J. N. Peleh* v Levovu, prinesla je v dosedanjih svojih zvezkih dela najizbornejših pisateljev ruskih, kakor Tolstega, Danilevskega, Kostomarova, Ščedrína, Vuvěka, Turgenjeva, Gogola, Grigoroviča, Korolenka, Puškina, Garšina, Lvova, Golicina, Mačteta, Nekrasova, Koljcová, Čehova, Gončareva, Polonskega, Slučevskega, Lermontova, Bežcekega, Aksakova, Krilova, Krestovskega, Bestuževa in Nemiroviča. V 9. zvezku tega leta pa so izšli ti spisi: »Pěsnja pro carja Ivana Vasiljeviča, molodago opričnika (telesnega stražnika) i udalago kupca Kalašnikova«, (s podobo pisatelja M. Lermontova); »Krasnij cvětok« V. M. Garšina in »Izměnnik« (izdajnik) A. Marlinskega (A. A. Bestuževa). — Knjižnica izhaja vsako leto v dvanajstih zvezkih in veljá gld. 2'40. Oblika ji je jako ukusna.

Listnica. — F. Č—k. (»Nestalnost«):

»Odletele ptice
Daleč so od nas,
Ker se je približal
Spet jesenski čas.«

Zadnja stiha sta sevéda neizogibno potrebna, ker bi sicer res ne vedeli, zakaj so odletele ptice.

»Z griča sem za njimi
Gledal tožen, nem,
O nestalnosti človeški
Tam premišljal sem.«

Prijazno Vas opozarjamo, da je v tretjem stihu te kitice jedna stopica odveč. »Nem — sem« — ali res mislite, da se to ujema? Mimo tega: Kdo bi précej premišljal o nestalnosti človeški(!), ako odleté ptice na jug?

»Kot jeseni ptica
Hitro odleti,
Prav takó nas časih
Sreča zapusti.«

Kaj še! Med ptico in srečo je vender še toliko razločka, kakor recimo med pri-siljeno in dobro primero. — Druga pesem je takisto slaboten poskus neokretnega peresa. Škoda časa in truda! — š —: Svojo »Izdano ljubezen« pokopavate v štirinajstih kiticah; mi podajamo samo jedno:

»Takrát me v duše dnò je spekel,
Devica, mili tvoj pogled:
Oh, ljubiš me, vesel sem rekel,
A veselil sem se prevred.«

Dovòlj! Verujte nam, da smo tudi mi jako žalostni! — Alastor. Ustregli bi nam, ako nam naznanite točni svoj naslov! —

Popravek. V spisu „Še jedenkrat: Fonov nemško-slovenski slovar“ v „Lj. Zvonu“ št. 11., na strani 691. v vrsti 12. od spodaj čitaj *sich bäumen* namesto „*sich kámmen*“; na strani 692. v drugi vrsti čitaj *den Tisch decken* namesto samó „*decken*“, in v vrsti 14. po besedah „pri Šolarji“ pristavi izpadli besedi: „izimši *zusammendrücken*“. — V 21. sonetu na strani 642. v 8. vrsti čitaj: „Da ti nebeske služi te device“, namesto: „Da ti nebeske služil te device“.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrť leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj Janko Kersnik. — Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Gosposke ulice št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.